

**OSMANLI ARAŞTIRMALARI
VII-VIII**

**EDITORS OF THIS SPECIAL ISSUE
İSMAIL E. ERÜNSAL — CHRISTOPHER FERRARD
CHRISTINE WOODHEAD**

**THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
VII-VIII**

İstanbul - 1988

MU'İDİ'NİN MİFTÂHU'T-TEŞBİH'İ

İsmail E. Erünsal

Aralarında hakikaten veya mecazen münasebet bulunan şeyleri birbirine benzetme şeklinde tarif edilen teşbih, belâğat ilminin konularından birini teşkil etmektedir. Arapça, Farsça ve Türkçe yazılmış bir şiiri incelediğimizde bu san'ata, diğer edebi san'atlara göre, daha fazla yer verildiğini görürüz. İslâm medeniyeti sahasında yetişen şâirler duygularını ifadede ve sevdiklerinin tavır ve davranışlarını ve vücudlarının herhangi bir a'zasını tavsif ve tasvirde bu san'attan geniş ölçüde yararlanmışlardır.

Arap edebiyatında, önceleri diğer sanatlarla birlikte belâğat kitaplarında yer alan teşbih, daha sonraları bu sahada yazılan birkaç müstakil eserin de konusunu teşkil etmiştir¹. Bilindiği gibi bu konuda, başlangıçta daha ziyade Kur'an-ı Kerim'in i'câzını göstermek için başlatılan te'lif faaliyeti neticesinde, sonraları şâirlerin sınıflandırılması, derecelendirilmesi ve birbirleri üzerinde icra ettikleri tesirlerin tesbiti gibi konuların da eklenmesiyle, belâğat sahasında birçok sistematik eser ortaya çıktı². Câhız'ın *El-Beyân ve't-Tebyîn*'i, Müberred'in *El-Kâmil*'i ve özellikle de İbn Mu'tez'in *Kitâbu'l-Bedî*'i, Abdülkahir Cürçânî, İbn Reşîk, Ebu Hilâl Askerî, Sekkâkî ve Kazvî'nî gibi daha sonraki müellifler üzerinde büyük bir tesir icra ettiler³. Mezkûr müelliflerin eserlerinde diğer edebi sanatlarla birlikte

1 Muhammed Rıza Şefî'i Ködkenî, *Şuver-i Hayâl der-Şîr-i Fârisî*, Tahran 1358, s. 157-159.

2 Grunebaum, «Arabic Literary Criticism in the 10th Century A.D.», *Themes In Medieval Arabic Literature*, London 1981, s. 51 (Variorum Reprints); *Kitâb Tarçuman al-Balağa*, neşreden Ahmed Ateş, İstanbul 1949, Önsöz s. 6-7.

3 «Deux Chapitres inédits de l'oeuvre de Kratchkovsky sur Ibn al-Mu'tazz», traduit par M. Canard, *Annales de l'Institut d'Études Orientales*, c. XX, s. 2 (Alger 1962), 21-111; Seeker A. Bonebakker, «Poets and Critics in the Third Cen-

yer alan teşbih, bugün bilinebildiği kadarıyla Arap edebiyatında ilk olarak İbn Ebi Avn'ın (öl. 322/934) *Kitābu't-Teşbihāt* adlı eserinde müstakil olarak incelendi⁴. İbn Ebi Avn'dan bir asır kadar sonra, 420/1029 civarında vefat eden İbnü'l-Kettānī de, Endülüs şâirlerinin şiirlerinde kullandıkları teşbihleri inceleyen bir eser vücuda getirdi⁵. Altmış altı bab üzerine düzenlenen bu eser, özellikle günümüze divanı ulaşmayan Endülüslü şâirlerin şiirlerinden örnekler vermesi bakımından da önemlidir. Ebu Hilâl Askerî'nin, *Divānu'l-Me'ânî* adlı eserinde de Arap şâirlerinin kullandıkları bazı benzetmeler örneklerle açıklanmıştır⁶. Bu eserlerin dışında, şarap, hilâl gibi tek bir konuyla ilgili benzetmeleri veren başka eserler de vardır⁷.

Fars edebiyatında da belağat sahasında yazılan *Tercümānü'l-Belağa*, *Hadā'ikü's-Sihr*, *Zinetnâme*, *el-Mu'cem fi Me'âyir-i Es'âri'l-Acem*, *Hakâyıku'l-Hadâyık* ve *Değâyıku's-Şi'r* gibi eserlerin içinde⁸ teşbih sanatını inceleyen bölümler vardır. Ancak teşbihi müstakil olarak ele alıp inceleyen en önemli eser Şerefüddin Râmi'nin *Enisü'l-Uşşâk* adlı risalesidir⁹. Şerefüddin Râmi bu küçük risalesinde Fars

tury A.H.», *Logic in Classical Islamic Culture*, Wiesbaden 1970, s. 92-93; Grunbaum a.g.m. s. 51-52; C. Ferrard, «The Development of an Ottoman Rhetoric up to 1882», *Osmanlı Araştırmaları III* (İstanbul 1982), 167-170.

4 Bu eser M. Abdu'l-muîd Han tarafından neşredilmiştir: *Kitābu't-Teşbihāt*, London 1950; Ayrıca bkz. Grunbaum, «The Literary Views of Ibn Abî 'Aun», *Themes in Medieval Arabic Literature*, London 1981, s. 225-230 (Variorum Reprints).

5 *Kitābu't-Teşbihāt min Es'âri Ehl'l-Endülüs*, tahkik: İhsan Abbas, Beyrut 1966 ve 1981. Eserin yeni bir edisyonu A. Muhammed Haseneyn tarafından yapılmıştır. (Kiel 1969). W. Hoenerbach tarafından da Almancaya çevrilmiştir: *Dichterische Vergleiche der Andalus-Araber* (Bonn 1973).

6 *Suver-i Hayâl*, s. 160; Grunbaum, *Arabic Literary ...* s. 51.

7 *Suver-i Hayâl*, s. 160.

8 *Hakâyıku'l-Hadâyık*, neşreden Seyyid Muhammed Kazır, Tahran 1341, ön-söz s. 7-8.

9 Eser hakkında bilgi için bkz: Edward G. Browne, *A Literary History of Persia*, vol. II, London 1969, s. 83-84; Zebihullah Safa, *Tarih-i Edebiyat der-İran III/2*, Tahran 1977, s. 1313-1315. *Enisü'l-Uşşâk* Cl. Huart tarafından Fransızcaya çevrilmiştir: *Anis el-Ochchaq*, *Traite des termes figures relatifs a la description de la Beaute*, par Cheref-eddin Rami, Paris 1875. Eserin tek farsça baskısı vardır: *Enisü'l-Uşşâk*, te'lif-i Şerefüddin Rami, be-tashih ve ihtimam-i Abbas İktbal, Tahran 1325.

edebiyatında sevgiliyle ilgili olarak kullanılan teşbihleri 19 bölümde incelemiş ve bu teşbihleri açıklamak için çeşitli şâirlerin şiirlerinden örnekler vermiştir¹⁰.

Arap ve Fârs şiirinin tesiri altında gelişen Divan edebiyatımızda da, Arap ve İranlı müelliflerin belağat sahasında ortaya koydukları eserler, bu her iki edebiyatın hayal aleminden ve teşbih kadrosundan yararlanan Osmanlı şâirlerinin yazdıklarını anlamak ve değerlendirmek için de kullanılmaya başlandı. Bu yüzden bazı Osmanlı müelliflerinin de doğrudan veya dolaylı olarak bu eserlerden yararlanarak tercüme ve tadil yoluyla birtakım eserler ortaya koyduklarını görüyoruz¹¹. Bu makalenin konusunu teşkil eden XVI. asır şâirlerinden Mu'îdî'nin *Miftâhu't-Teşbih* adlı risalesi de bu eserlerden biridir.

Ahmedî'nin bazı Farsça eserlerden hülâsa yoluyla meydana getirdiği ve Farsça yazdığı birkaç gramer ve belağat kitabı¹² hariç tutulacak olursa şimdiye kadar Osmanlı sahasında yazılan belağat kitaplarının ilk örnekleri olarak Şeyh Ahmed el-Bardahî el-Âmidî'nin *Kitâb Câmî-i Envâü'l-Edebi'l-Fârisî*'siyle Mustafa Sürûrî'nin *Bahru'l-Ma'ârif* adlı eserleri bilinmekteydi. Berdahî'nin eseri hakkında bir inceleme yayınlayan Kemal Eraslan 907/1502'de te'lif edilmiş bu eserin Türk Edebiyatında yazılan ilk belağat kitabı olduğunu söylemekte ve Sürûrî'nin 956/1553'de[?] telif edilen *Bahru'l-Ma'ârif* (1549) adlı eserinin Türk Edebiyatında yazılan ilk belağat kitabı olduğu şeklindeki görüşün yanlış olduğunu belirtmektedir¹³. Şimdiye kadar bilinen bu iki esere, Mu'îdî'nin, belağatın sadece teşbih bölümünü konu edinen *Miftâhu't-Teşbih* adlı risalesini de katmak gerekecektir.

Şimdiye kadar Mu'îdî'nin bu eserinden bahseden herhangi bir kaynağa veya *Miftâhu't-teşbih*'e atıfta bulunan herhangi bir araş-

10 *Şu'ur-i Hayâl*, s. 161.

11 C. Ferrard, «The Development of an Ottoman Rhetoric up to 1882, Part I: The Medrese Tradition», Osmanlı Araştırmaları III (İstanbul 1982), s. 165-188; a.m., «Part II: Contribution from Outside the Medrese», *Osmanlı Araştırmaları* IV, İstanbul 1984, s. 19-34.

12 Nihad M. Çetin, «Ahmed'nin Bilinmeyen Birkaç Eseri», *İ.Ü. Ed. Fakültesi Tarih Dergisi* II, s. 3-4 (İstanbul 1952), 103-108.

13 Kemal Eraslan, «Eski Bir Belağat Kitabı», *Birinci Milli Türkoloji Kongresi* (İstanbul 6-9 Şubat 1978), İstanbul 1980, s. 3.

tırmaya rastlayamadım. Ben de, ancak bir tesadüf sonucu bu eserin bir nüshasını bulduktan sonra *Miftāhu't-teşbih*'in mevcudiyetinden haberdar olabildim¹⁴. Eserin bugün bilebildiğim tek nüshası 15x10 cm. ölçüsünde 19 varaktan meydana gelmektedir. Sonundaki bir mühürden bu nüshanın Darü'l-hilâfe'de, yani İstanbul'da bulunan müderris Ahmed Ziyaeddin Efendi tarafından adı belirtilmeyen bir yere vakfedildiğini öğrenmekteyiz. Eserin telif tarihi bulunmadığı gibi istinsah tarihi de yoktur. Ancak elimizdeki nüshanın sonunda bulunan 1007/1598-1599 yılına ait bir vefat tarihi, telif ve istinsahın bu tarihten önce yapıldığını göstermektedir. Elimizdeki *Miftāhu't-teşbih* nüshası, sağlam bir nüsha değildir. Ahmed Paşa'dan yapılan iktibaslarda yanlışlıklar, beyitlerdeki mısraların yerlerini değiştirme şeklinde hatalar yapıldığı gibi, Mu'îdî'nin kendi örnekleri arasında da manalandırılmayan eksik mısralar, vezni bozuk olan beyitler yer almaktadır.

Eserin isminin yazmanın 1a sahifesinde *Miftāhu't-teşbih* şeklinde tesbit edildiği görülüyor. Ancak bu, eserin ismiyle ilgili olarak elimizde bulunan tek delil değildir. Müellif de mukaddimede eserinin adını şöyle açıklamaktadır :

«... tamām olduktan sonra nām-ı şerifin Miftāhu't-teşbih kodum» (3a)

Müellif ismini de yine mukaddimede şöyle belirtmektedir :

«... çeşmi tolu āb u gönli āteş, ya'nî Mu'îdî-yi belâ-keş» (2b)

Görüldüğü gibi, eserin ve müellifinin adını tesbitte bir güçlük karşımıza çıkmıyor. Ancak Mu'îdî'nin kimliğini araştırdığımızda öncelikle çözülmesi gerekli bir problemle karşı karşıya olduğumuzu anlıyoruz; *Miftāhu't-teşbih*'in yazarı hangi Mu'îdî'dir? Şuarâ tezkirelerinde iki Mu'îdî'den bahsedildiğini görüyoruz. Birincisi Kalkandelenli Mu'îdî'dir. Latîfî kendisinden bu devir şuarâsından diye bahsettiğine göre¹⁵, XVI. asrın ortalarında yaşamış olmalıdır. Diğeri ise Mu'îdî Mehmed Efendidir. Hasan Çelebi, Tezkiresinin te'lifini tamamladığı

14 Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi, Yazmalar no. 67.

15 *Tezkire-i Latîfî*, tâbî' ve nâşiri Ahmed Cevdet, İstanbul 1314, s. 313.

994/1586 tarihinde, kırk akçe ile Bursa'daki Hançeriye medresesinden ma'zul bulunduğunu söylemektedir¹⁶.

Eğer kaynaklarda adı geçmeyen üçüncü bir Mu'idi mevcut değilse *Miftahu't-teşbih*'in bu iki Mu'idi'den birine ait olması gerekir. Kaynaklardan çıkarılan bazı ipuçları, *Miftahu't-teşbih*'in Kalkandelenli Mu'idi'ye ait olduğunu göstermektedir. Mu'idi, *Miftahu't-teşbih*'in önsözünde kendisinden şöyle söz etmektedir :

«... Mu'idi-yi belâ-keş ... gün bir müddet 'ışk-ı mecâzî âleminde iken gice vü gündüz harâbâtî olub nûş-ı câm eyledi. Mestlik şahrâsında dirdüğü lâleleri cem' idüb Dîvânını tamâm eyledi ve 'İşk-efzâ adlu kitâbını tamâm idüb ellerde 'âm eyledi». (2a-b)

Ayrıca Mu'idi bazı teşbihleri açıklarken birkaç yerde *Leylâ vü Mecnûn* adlı eserinden de istişhad etmekte ve dolayısıyla böyle bir eserin mevcudiyetinden de bizi haberdar etmektedir.

Tezkirelerde ve *Keşfü'z-zünûn*'da Kalkandelenli Mu'idi'ye nisbet edilen bir takım eserlerin adı verilmekte ise de, bu eserler arasında *İşk-efzâ* ve *Leylâ vü Mecnûn*'dan bahsedilmemektedir. Ancak kaynaklarda Mu'idi'nin eserlerinden sadece birkaçının isminin zikredildiği göz önünde bulundurularak bugün için nüshaları bulunmayan *İşk-efzâ* ve *Leylâ vü Mecnûn*'un zikredilmeyen eserler arasında olduğu düşünülebilir. Ayrıca, mukaddimedeki «Dîvânını tamâm eyledi» cümlesi, *Miftahu't-teşbih*'in Kalkandelenli Mu'idi'ye ait olabileceğine dair bir ip ucu olarak kabul edilebilir. Zira Latîfi, Kalkandelenli Mu'idi'nin üç ciltlik bir Dîvân-ı fesâhat-unvânı olduğunu söylüyor¹⁷. Bibliotheque Nationale'de bir Mu'idi divanı mevcuttur. Blochet, bu Dîvân'ın XVI. asrın ilk yarısında yaşamış Mu'idi adlı bir şaire ait olduğunu ve Cem. I. 933 tarihinde kopye edildiğini söylemektedir¹⁸. Sayfaları birbirine yapışmış olduğundan mikrofilmni getirtip inceleme imkânı bulamadığım bu nüshanın, Blochet'nin naklinden sadece gazellerden ibaret olduğunu öğreniyoruz. Akla üç ciltlik Dîvân'ın bir cildi olabilir mi sorusu gelmektedir.

16 Kınalızade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-su'arâ*, c. II, hazırlayan İbrahim Kutluk, Ankara 1981, s. 917.

17 *Tezkire-i Latîfi*, s. 313.

18 E. Blochet, *Catalogue des Manuscrits Turcs*, tome I, Paris 1932, s. 129.

Diğer Mu'idi, Mu'idi Mehmed Efendi'nin ise tezkirelerde ne divanından ne de herhangi bir eserinden bahsedilmektedir. *Miftāhu't-teşbih*'i bildiğimiz iki Mu'idi'den birine nisbet etmek gerektiğinde Kalkandelenli Mu'idi'yi tercih yönündeki delillerin ağırlık kazandığı görülüyor. Zira yukarıda da belirtildiği gibi, Mu'idi Mehmed Efendi'nin herhangi bir eseri olduğuna dair kaynaklarda bir kayıt görülmemektedir. Kalkandelenli Mu'idi'nin ise, Latiffi'nin bildirdiğine göre «zebān-ı Türkide cevāb-ı peñç genci ve kütüb-i seb'ası vardır»¹⁹. Katip Çelebi de Kalkandelenli Mu'idi'nin hamse sahibi olduğunu söyler ve dört eserinin adını verir²⁰.

Kalkandelenli Mu'idi'nin kaynaklarda adı geçen eserlerinden sadece *Divānının* bir, *Şem' ü Pervāne*'sinin ise üç nüshası bulunmaktadır. Adlarını bildiğimiz *Gül ü Nevrüz*, *Hüsrev ü Şirîn* ve *Vāmık u 'Azrā*'nın nüshaları muhtemelen günümüze ulaşmamıştır. Bunu, Latiffi'nin «yedi pāre destān-ı şirîn-beyānı ve üç cild Divān-ı feşāhat-ı unvānı asla ragbet-i nāsa ve iltifāt-ı havāşşa karîn olmamışdır»²¹ kaydıyla izah edebiliriz. Öyle görünüyor ki Kalkandelenli Mu'idi'nin yazdığı eserlerden çoğu rağbet görmediğinden istinsah edilmemiş ve bu yüzden de günümüze ulaşmamıştır. *Miftāhu't-teşbih* de Mu'idi'nin adı sanı unutulmuş eserlerinden biri olmalıdır.

Miftāhu't-teşbih'in muhtevası ve özellikleri

Miftāhu't-teşbih'in giriş bölümünde, hamdele ve salveleden sonra, Mu'idi'nin, eserin te'lif tarzı, muhtevası ve teşbih sanatının özellikleri hakkında açıklamalarda bulunduğunu görmekteyiz. Mu'idi ayrıca bu bölümde bize *Enisü'l-uşşāk* adlı bir kitabı eserine örnek olarak aldığını da bildirmektedir. *Enisü'l-uşşāk*, yukarıda da belirtildiği gibi, İran belâğatinin önemli eserlerinden *Haķāyku'l-hadāyık*'in yazarı Şerefüddin Rāmî tarafından 826/1423 tarihinde, Fars edebiyatında kullanılan teşbihleri açıklamak için kaleme alınmış küçük bir risaledir. Mu'idi aynı sistemi divan şiirine uygulamış ve *Miftāhu't-teşbih*'i meydana getirmiştir. *Miftāhu't-teşbih* basit bir tercüme

19 *Tezkire-i Latifi*, s. 313.

20 *Keşfü'z-zünūn*, Şerefeddin Yaltkaya ve Kilisli Rifat neşri, İstanbul 1941-1943, c. I, s. 704, 724, c. II, s. 1064, 1506, 1999.

21 *Tezkire-i Latifi*, s. 313.

veya adaptasyon değil, orijinal bir eserdir. *Enîsü'l-uşşâk*'dan alınan sadece şekildir. Malzeme olarak divan şâirlerinin eserleri ve özellikle de Ahmed Paşa'nın *Dîvânı* kullanılmıştır. Mu'îdî mukaddimede bunu şu şekilde açıklamaktadır :

«Pes bu risâlede mektûb olan elfâz sol 'ibâretlerdür ki Rûm şâirlerinin fâzılları kabûl eyleyüb eş'ârında yazmışlardır. Belki sultân-ı şuarâ, kudve-i büleğâ, 'arabûn Şehbâni, 'acemûn Selmâni... emîr-i nazm Ahmed Paşa hazretlerinin Dîvânında vardır». (3b-4a)

Miftâhu't-teşbih bir mukaddime, 21 bab ve bir hatimeden meydana gelmektedir. Mukaddimede müellif, yukarıda çeşitli vesilelerle bahsedildiği gibi, kendisinden, eserinin özelliklerinden, te'lif metodu ve teşbih sanatından bahseder. 21 babda ise «başdan ayağa sevgilinin a'zâsına ıtlâk olunan elfâz beyân olunmuşdur». Mu'îdî her babda benzetmelerle ilgili kelimeleri sıralarken gerekli gördüğü yerlerde «istishâd itmekde», yani örnek olarak beyitler getirmektedir :

«Ba'zı evşâfda ki nev'â hafâ ola, istishâd için
bir beyit getirüb 'ayân kıldum» (s. 2b)

Örneklerin çoğu kendi şiirinden, bir kısmı da Ahmed Paşa'nın *Dîvânı*ndan seçilmiştir. Kemâlpaşa-zâde'den de bir beyit alınmıştır. Mu'îdî'nin yaptığı bazı benzetmelerde biraz zorlama olduğu müşahede edilmektedir. Birkaç yerde istishad için getirdiği beyitler de teşbihi açıklamak için yazılmış intibahı vermektedir. Mu'îdî gerekli gördüğü bazı yerlerde yapılan benzetmeyi açıklamak için, teşbihten sonra vech-i şebahi de zikretmektedir.

Mu'îdî hatimede, teşbihle birlikte tenâsübe de dikkat edilmesi gerektiğini belirtmekte ve bu konuda bir iki de örnek vermektedir. Eserinin sonuna koyduğu kıtada Mu'îdî, bu risaleyi bir-iki haftada kaleme aldığını, Türkçede daha önce bu çeşit bir eser bulunmadığını belirtmekte ve *Miftâhu't-teşbih*'in te'lifinden sonra bu konuda başka müelliflerin de eserler ortaya koyduklarını bildirmektedir.

1b Bismi'llahirrahmani'r-rahim

Bi-ḥamdi'l-Celīlī'l-Kerīmī'l-Ḥamīd ve zikri'l-Cemīlī'l-'Alīmī'l-Mecīd. Hezārān hezār ḥamd-i bī-şümār ol Allaha ki zāt-ı bī-mişālī bi'l-kūnh mutaşavver olmaḡdan münezzeḥ ve muḡaddesdür. Ve kūh-ı 'ıŝıḡı dāmeninde yelen yaḡasuz derdmendlerüñ eñ ednāsı çerḡ-i aḡlasdur. Bir Pādişāhdur ki lem yezellik serā-perdesinde ferdāniyyetle ma'rūf olub lā-yezāllıḡ sarāyında vaḡ-dāniyyetle mevşūfdur. Bir maḡfī gencdür ki baş u cāndan geçmeyince kimseler aña yol bulmaz. Melik-i zü'l-celāl oldur ki mülkinde bir zāt anuñla ŝerīk olmaz. Bir mu'tidür ki ḡākile-rüñ iḡtiyācını çün bildi fi'l-ḡāl ḡāḡına 'aḡā kıldı. Nitekim Ke-lām-ı kaḡdiminde buyurur : كل شیء خلقه * Ve bī-ḡadd selām u ŝalāt ve bī-'add tuḡaf-ı taḡiyyāt anuñ üzerine olsun ki seyyid-i enbiyādur. Ayaḡınuñ ḡubārı tēc-ı evliyādur. Seyyidü'l-mürselīn, imāmu'l-muttakīn, ḡātemü'n-nebiyyīn, ḡıyāşu'l-melḡūfīn, māḡ-ı bedr-i kubbe-i vefā ya'nī ḡāzret-i Muḡammed Muşḡafā ŝalla'llahu 'aleyhi ve sellem. Beyt :

2a

Dür-i pāk-i tēc-ı feristādegān
Güzīn-i cihān ŝāḡ-ı āzādegān

Yüzi miḡr-i tabān-ı burc-ı ŝafā, lebi la'l-i raḡşān-ı dürc-i vefā. Risālet ḡülistānınuñ bülbülü, ŝeḡā vü kerem sebzesinüñ ḡülü. Münevver cemālī anuñ māḡ-ı bedr, mu'anber ŝaḡı zülf-i leyli-yi kaḡdr. Mukahḡḡal ḡözi küḡḡl-i mā-zāḡ ile, muḡarrā ḡülü āb-ı iblāḡ-ile. Yüzi yayına ... (?) kılub felek, gedādür ḡapusunda ḡaylī melek. Niçe mu'cize eylemişdür 'ayān, ki mişḡlīn ḡetürmekde āciz cihān. Daḡı ālinüñ aşḡābınuñ ravzasına biñ biñ selām u du'ā, mā dāmeti'l-ardeyni ve dāreti's-semāvātü'l-'ulā.

2b

Emmā ba'd: bu dil-şikeste vü āvāre ve ḡarīb-i derdmend ü biçāre, belā meyḡānesinüñ rind-i dürd-aşāmi ve derd ü miḡnet maḡallesinüñ rüsvā vü bed-nāmı, lāle-ḡad semen-berlerüñ 'aşıḡ-ı mübtelāsı, ḡuşşā vü ḡam ḡülşeninüñ 'andelīb-i ḡoş-nevāsı, āvāre vü derdmend-i miskīn, bī-çāre vü müstemend ü ḡamḡlīn dil-dāde vü zār u şikeste, üftāde vü dil-fiḡār u ḡaste, aşıfte

* Tāḡā Suresi 50.

vü bî-karâr u bîmâr, mest-i mey-i miñnet-i dil-i nigâr, çeşmi tolu âb u gönli âteş, ya'nî Mu'îdî-yî belâkeş, el-muhtâc ilâ rahmeti'llahi'l-Meliki'l-Mennân -revvaḥa'llahu ruḥahu bî-nûri'l-mağfireti ve'r-riḍvân- çün bir müddet 'ışk-ı mecâzî 'âleminde iken gice vü gündüz ḥarâbâtî olub nûş-ı câm eyledi. Mestlik şahrâsında dirdüğü lâleleri cem' idüb divânını tamâm eyledi, ve 'İşk-efzâ adlu kitabını tamâm idüb ellerde 'âm eyledi. Diledi ki *Enîsü'l-'Uşşâk* uslubınca evrâk-ı rengîni mektûb ide, tâ ki bizden ehl-i niyâza ve aşḥâb-ı sûz u güdâza yâdigâr ola. Ve bu kitabı tenḳih ve tehzîb itdüm, bir nice bâb üzerine tertîb itdüm. Başdan ayağa maḥbûbuñ a'zâsına ıtlâk olunan elfâzı beyân itdüm. Ba'zî evşâfda ki nev'a ḥafâ ola, istishâd için bir beyt getürüb 'iyân kıldum. Ve her beyt ki getürdüm, kendü divânumdandır. Gazel-serây olanlar tarîk-i istignâyı koyub gayrı yola gitmez, ve feşâhat ve belâgat bâzârında ticâret iden ḥâceğiler dellâliğı irtikâb itmez. Ve bu risâle yigirmi bir bâbla muḳaddime ve bir ḥâtîme üzerine tertîb itmegi tevciḥ idüb, tamâm olduḳdan soñra nâm-i şerîfin *Miftâḥu't-teşbih* ḳodum. Recâ-i vâsiḳ ve ümîd-i şâdiḳ oldur ki bu deftere nazâr idenler bir ḥayr du'â ile yâd idüb ben güneḥkâr aşîñüñ revânını ol du'â ile şâd ideler, âmîn yâ Rabbe'l-'âlemîn.

Muḳaddime: Bil ve âgâh ol ki her nesnei ki bir nesneye daḫi beñzedürler, lâzım degüldür ki her vechile birbirine müşâbih olalar. Belki bir cihetden iştirâk yeter. Ammâ teşbih-i şaḫîḥ oldur ki vech-i teşbih müşebbehün-bih ile müşebbehi şâmil ola. Ruḥ-ı dilberi gül-i aḫmere teşbih itmek gibi. İkisinde bile tarâvet bulunur. Eger vech-i şebehün tarafeyne şümûlı yoğ ise fâsiddür. Ḥâşıl-ı kelâm vech-i şebeh müşebbehün-bih ile müşebbehde bulunur ise teşbih şaḫîḥdür. Gerek eş'âr-ı büleğâda ol teşbih bulunsun gerek bulunmasun. Belki bulunmamak evlâdur ki ḥayâl-i ḥâş olur. Ve bu risâlede çok teşbih ve evşâf vardır ki ma'nâ cihetinden zâyiddür. Meşelâ teşbih-i zülfd'e 'anber-fâm, 'anber-âgîn, 'anber-âsâ, 'anber-sâ gibi. Cümlesi bir ma'nâyadır. 'Anber gibi zülf dimekdür. Ammâ buncılayın elfâzı yazmakda fâyide oldur ki eger biri vezne gelmezse ümîddür ki biri bâri gele. Daḫi ba'zî evşâf vardır ki zâhiri müstedrek gibi gelür. Meşelâ zülf evşâfında gül-puş, kamer-puş, se-

men-püş gibi. Zira vehme mütebâdir olan oldu ki her nesne ki ruhsâra müşebbehün-bih ideler câyizdür anı püş lafzıyla mürekkeb idüb zülfe ıtlâk eyleyeler. Ammâ eyle degüldür ki görmezmişin ki ruḥ-ı dildâra yed-i beyzâ ve bostân ve lâle-zâr dirlir. Zülfe yed-i beyzâ-püş ve bostân-püş ve lâle-zâr-püş dimerler. Pes bu risâlede mektûb olan elfâz şol 'ibâretlerdür ki Rûm şâ'irlerinüñ fâzılları kabûl eyleyüb eş'ârında yazmışlardır. Belki ekşer sulṭân-ı şu'arâ, kıdve-i büleğa, 'Arabuñ Seḫbânı, 'Acemüñ Selmânı, beyt :

Feşâhat mülkinüñ şâhib-kırânı
Belâgat kühunuñ bebr-i beyânı

emîr-i nazm Aḫmed Paşa ḫâzretlerinüñ dîvânında vardır. ح

Ve bu risâle yigirmibir bâb üzerine mürettebdür. Evvelki bâb müyuñ şıfatındadır. İkinci bâb gûşuñ şıfatındadır. Üçüncü bâb şıfat-ı cebîndedir. Dördüncü bâb şıfat-ı ebrûdadur. Beşinci bâb şıfat-ı çeşmededir. Altıncı bâb şıfat-ı bîñidedür. Yedinci bâb şıfat-ı müjededür. Sekizinci bâb rûydudur. Tokuzuncü bâb şıfat-ı ḫaḫdadur. Onuncü bâb şıfat-ı ḫâldedir. Onbirinci bâb şıfat-ı lebdedir. Onikinci bâb şıfat-ı dendândadır. Onüçüncü bâb şıfat-ı dehândadır. Ondördüncü bâb şıfat-ı zenaḫdândadır. Onbeşinci bâb şıfat-ı gerdendedür. Onaltıncü bâb şıfat-ı sinededir. Onyedinci bâb şıfat-ı engüstedür. Onsekizinci bâb şıfat-ı sâ'idedür. Onçokuzuncü bâb şıfat-ı ḫâddedir. Yigirminci bâb şıfat-ı miyânedür. Yigirmibirinci bâb şıfat-ı sâḫdedür. Ḥüsn vilâyetinden ser-âmed olan müy-ı muca'ad dilberlerüñ farkında olub anuñ fevḫinde nesne olmaduğı ecilden bâb-ı evvel şıfat-ı müydudur.

Bâb-ı evvel: evvelâ bilmek gerekdür ki müy dört kısımdur; şol müy ki seḫâb mâh-ı tâbânı örter gibi ruḫsâr-ı cânân üzre ḫarâr ide aña zülf dirlir. Ve şol müy ki 'aşıḫ-ı miskînlerüñ şuçın dileyüb ḫün-rîz dilberlerüñ boynına şalına aña gîsü dirlir. Ve şol müy ki kemer-vâr meyân-ı ma'sûḫı kenâr eyleye aña müy dirlir. Müy mecmu'ına ıtlâk olunduğınlayın ḫuşuşıyla bu ma'nâya daḫi ıtlâk olunur ve bu aḫsâmuñ her biri mecâzen âḫara ıtlâk olınsa câ'izdür. Elkâb-ı zülf: 'anber, 'anberîne, 'anber-fâm, 'anber-sâ, 'anber-âsâ, 'anber-reng.

(Haşiyede)

Nigārā bāğ-ı hüsünde ya müşkîn hüşedür zülfün
 Ya 'anberden hamâyıldür gümüş serv-i hiramāna*
 'anber-müşk, 'anber-müşkîn, 'anber-müşk-efsân, 'anber-feşân,
 'anber-perişân, 'anber-çîn. Beyt :

Çünkü ateş göricek her müy olurmuş tab tab
 Oldı ruhsârında çenber kâkül-i müşkîn-i döst

(Haşiyede)

Şol perişân zülfüne gönlüm nice meyl itmesün
 Çün meşeldür dirlere el-cinsü ile'l-cinsi yemil**
 Lām, dāl, cīm, ham, pür-şiken, müca' 'ad, kemend, piçân, şeb-
 rev, Beyt :

Çıkmazsa tāk-ı hüsününe gīsü-yı şeb-rün
 Niçün kemend-i kâkül-i piçâna şarmış

(Haşiyede)

Müselmânlar giriftarım meded bir nâ-müselmâna
 Kemend-i zülfi zünnarı belâdur ehl-i imâna***
 semen-sâ, fettân, hümâ-sâye, hümâyün, su'bân, dâm, çengâl,
 dâr, beyt :

Şaçun[un]dârında cân virmek dilerdüm olmadı
 Yeryüzinde yürimek şimdi tenezzüldür baña

serkeş, burku', gec, siyâh olduğı-cün küfr, kâfir, küffâr, dîv.
 Vech-i şebih zülf ucundan gönül kararub tül olduğudur, beyt :

Zülfün el uzadub leb-i handâna kaşd ider
 Ol dîvi gör ki mühr-i Süleymâna kaşd ider

* *Ahmed Paşa Divanı*, s. 294, G. 264/3 (A.N. Tarlan neşri, İstanbul 1966).
 A.N. Tarlan neşrinde *bâğ-ı hüsününde*, *bâğ-ı cennetde* şeklinde yer almaktadır.

** *Ahmed Paşa Divanı*, s. 241, G. 184/7.

*** *Ahmed Paşa Divanı*, s. 294, G. 264/1.

düde, zünnâr, meftül, leylî, tarrâr, sünbül, berg-i sünbül, rey-
hân, dirâz, beyt :

Ço uzasun zülfüni gelsün yanağün üstine
Dâmen-i gül berg-i sünbülünden dirâz olsun begüm

(Haşiyede)

Bilürüz el uzatduğunu sünbülüne
Bilmezüz daği başumuzda bu sevdâ neyiki*

(Haşiyede)

Dâmen-i gülde tırâz-ı sünbül-i ra'nâ garîb
Bir kıl ucında aşılmış biñ dil ü cân andadur**

5b 'ömr-i dirâz, müşevveş, siyehkâr, siyeh-dil, dil-âvîz, ser-âmed,
beyt :

Fenn-i fiten içinde saçun oldı ser-âmed
Yüz virdün aña başa çıkarsa 'aceb olmaz

ca'd, niķâb, bulut, müşkîn-ınnâb, ğurâb, şalîb, müşk-bâr, beyt :

Ol ca'd-i kâkül olalı ruhsârûna niķâb
Gören şanur kara buluta girdi âfitâb
Ebrûlarun ki mîr-i Hâbeş säyebânıdur
Ol säyebâna bağladı müşkîn saçun tınâb
Dil murğı vaşl mîvesini yimesün diyü
Gülzâr-ı hüsne kâküli aşmış iki ğurâb

* *Ahmed Paşa Divanı*, s. 323, G. 309/2. Tarlan neşrinde 1. mısra: «Bilürüz düşman el uzatduğunu sünbülüne» şeklindedir.

** Mu'idi, Ahmed Paşa'nın iki beytinin ikinci mısralarını alarak yeni bir beyit ortaya çıkarmıştır:

Hey ne cādü-yi siyeh-dıldür yüzünde zülfi kim
Bir kılı ucında aşılmış biñ dil ü cân andadur

Ahmed Paşa Divanı, s. 152, G. 44/4.

Meh.beyazında sevâd-ı zülf-i 'anber-sâya bak
Dâmen-i gülde tırâz-ı sünbül-i ra'nâyı gör

Ahmed Paşa Divanı, s. 159, G. 56/2.

Rûm illerinde büt-gededür var-ise ruhuñ
Ol büt-gede şalibi olubdur müşk-bâr

(Haşiyede)

Taratsun 'anberin zülfün ki ola müşk-çin şâne
Kazıtsun 'arızı haştın ki ola bî-duhân âteş*

ejdehâ, 'aşâ, hammâl, tomâr, beyt :

Götür zülf-i siyehkârı yavuz gözden yavuz dilden
Dağın büyükçe tomârı yavuz gözden yavuz dilden

târmâr, sevdâ, zencir, Çin, Haşa, Hutun, Çin ü Maçin, Tatar.
Vech-i şebah bu memleketlerde müşk bulunduğudur. Dil-bend,
bend, cârüb, müşk, 'anberin, beyt :

6a Cârüb-i müşk olursa n'ola 'anberin şaçuñ
İster yüz ura rûdağı(?) sultâna döstüm

(Haşiyede)

Bend-i zindâna şalar bir gün cihân ehlin tamâm
Şol güzeller şahı ki ol zülf ü zenehdân andadur**

bî-dîn, kafâ-dâr, halka, perr ü bâl, beyt :

Şive bostânında cevlân itmege tāvüs-vâr
Halka halka sünbülün taqmış saña çün perr ü bâl

cevşen, benefşe, çevgân, şavlecân, duhân, dükkân-ı cîn, beyt :

Gösterür zülfin dağudub şad-hezârân şür u şer
Niçe şüretler 'iyân eyler dükkân-ı cîn için

* *Ahmed Paşa Divanı*, s. 204, G. 128/4. ki ola müşk-çin şâne : ki misk-i
Çin ola şâne.

** *Ahmed Paşa Divanı*, s. 152, G. 44/5.

(Haşiyede)

Ahmed Paşa :

Gördi nesrîn kim benefşe öykünürmiş zülfüne
Bezm-i gülşende aña hand-ile virdi infi'âl*

pür-'itâb, çok başlu, 'ayyâr ma'nâsına, cādū, beyt :

Kâkülün çok başludur söyler egilmiş güşuña
Gizlüce sihr öğredür var-ise ol cādu saña

kallâş, rişte, şirāze, beyt :

Haṭuñ al evrâka bir mecmu'a yazdı kim şaçuñ
Rište-i sünbilden urmuşdur aña şirāzeler

tâb tâb, dü-tâ, şâm, kara, beyt :

Kara şaçuña vardı gönlüm yüzünden ey döst
'Azm itdi Rûm ilinden güyâ diyâr-ı Şâma

târ, kâdr, mi'râc, şebdiz, beyt :

Ne kadar uzakçı ise zülf-i şebdizün senün
Hüsn içinde hadd-i gülgünüñ virür meydân aña

mu'anber, fitne, sevâd-ı a'zam, beyt :

6b Baş yiter cānâ sevâd-ı a'zamından zülfünüñ
Sihr eger olmazsa anda şaḥne vü fitne 'ases

(Haşiyede) Vê-lehü [Ahmed Paşa]

Sevâd-ı a'zam ol zülf-i siyeh-târ
Ki her târında biñ Manşür ber-dâr

resen, rismân, reyḥancı, beyt :

Turrenüñ reyḥancısı cān bezmini zeyn itmege
Deste deste hoş muṭarrâ [...] vardur senün**

* Ahmed Paşa Divanı, s. 240, G. 183/2.

** İkinci mısra eksik.

hindü, âteş-perest, 'arab, beyt :

Sünbülün âteş-perest olmuş 'arabdur güyiyâ
Nergis-i şuhuñ-durur bir hindu-yı âyine-dâr

fetil, zâg, şeb-âgüş, beyt :

Tâb-ı hüsninden 'arağ-rîz oldı şanmañ kâkülün
Belki çerhün encümi zülf-i şeb-âgüşındadır

(Haşiyede)

Ne sebebden zülf komazsın didüm ruhsârunâ
Didi kim kandil-i hürşide ne lâzımdur fetil*

'arağ-rîz, hevâ-yı zülf, ber- taraf ya'nî kenârda, beyt :

Âh kim 'ömrüm hevâ-yı zülf-ile oldı telef
Olamadum fitne vü şür u şerinden ber- taraf

beyt :

Gün yüzinde fitne-i devr-i kamerdür hağğ-ı yâr
'Âkil-iseñ ey gönül zülfi gibi ol ber- taraf

giriğ-gir, dâmân-ı zülf, beyt :

Mu'idî yâra 'arż itmek dilerseñ mü-be-mü hâlün
Yapış dâmân-ı zülfi-yle kemend-i âh u efgâna

gül-püş, kamer-püş, semen-püş, beyt :

Senün zülf-i kamer-püşün gören dir
Ne sünbüldür bu kim olmuş semen-püş

7a zulmet, na'li, beyt :

Yazub şirinlik anuñ hağğ-ı la'li
Şalar mihr için oda zülfi na'li

minber, ebrü mihrâbinuñ yanında olduğı-çün, zalâm-ı şeb, beyt:

'Arüs-ı hüsnüne cânâ kara zülfün niğâb olmaz
Cihânda nür-i mehtâba zalâm-ı şeb hicâb olmaz

* Ahmed Paşa Divanı, s. 241, G. 184/5.

tār-ı müşk-bār, defter-i siyāh, beyt :

Añduğumca zülfüni gelmez hesāba derd ü ğam
Ol kara defterle bir müşkil hesābum var benüm

büy-ı zülf, sorğuç, beyt :

Mülk-i ğamda bir sipāhidür gönül kim götürür
Zülfüñün sevdasını sorğuç gibi baş üstine

Bāb-ı düvvüm der-vaşf-ı güş : hilāl, hilāl-i 'id, beyt :

Güşün ki 'id-i hüsnün[ün] ey cān hilālidür
Zer halkadan ki ola mükerrer hilāl-i 'id

gül, beyt :

O servün güşına öykünme iy gül
Bu sözden vāzgel işitmesünler

şadef, beyt :

Deryā-yı hüsn içinde şadefdür kulakların
Güşünde olsa tañlama nazm-ı güherlerin

kevkeb-i dürrī, beyt :

Güşı bir kevkeb-i dürridür anuñ hüsnī felek
Meh-i nevdür şanasın halka-i zer güşında

Bāb-ı sivvüm der şıfat-ı cebīn : meydān-ı feşāhatde ser-āmed olan
7b suhan-ārālar ma'sūkuñ alnımı māha ve Süheyle teşbīh eyle-
mişlerdür dirahşanlıq cihetinden. Beyt :

Ol ay alnuñ ki mihr üsti yiridür
Gören şanur Yemānuñ ahteridür

Ba'zı sa'ādetmendler Zühree mānend dutmışlardır. Bu teşbīh
hod rüşendür. Nür-ı maḥz, Müsterī, beyt :

Ol cebhe nür-ı maḥz o çehre anuñ gibi
Rāz-ı nihāndur ol dehen ü ol miyān daḥi
'Arz it cemālünī i Müsterī-cebīn
Mihrünle çarḥa gire güneş āsumān daḥi

tāk, sarāy-ı cemâlde bülend-pāye olduğı-çün. Beyt :

Kaşr-ı vefāda çıkmag-ıçün alnı tākına
Gönlüm tolaşdı zülf-i nigāruñ kemendine

çerāğ, beyt :

Çamzeñ üzre hācibün uyardı alnuñdan çerāğ
Hüsninüñ başı ucında n'ola iy cān olsa şem'

meydān, beyt :

Güy-ı hüsn urmağa meydān-ı cebinünde bu gün
Şavlecāndur kaşlaruñ kāküllerüñ çevgān yeter

Bāb-ı çehāriim der-şifat-ı ebrü : dü-tā, 'ayn, na'l, beyt :

8a Çeşmüñ üstinde ol ebrü-yı dü-tā
'Ayna beñzer kim duta 'ayn üzre cā

Beyt :

Hüsn meydānındağı Şebdiziüne
Na'l-i müşkīn oldu kaşuñ hüsrevā

māhī :

Gören zülf-i siyāh altında kaşuñ
Şanur māhī tütüldü ağ içinde

mihrāb, peyveste, beyt :

Sevdüğüm dilber dahi nā-rüstedür
Göz ela vü kaşı peyvestedür

(Haşiyede) Aḥmed Paşa :

Ya kaşuñı peyveste kemān eyledüñ ey dōst
Cevr oḡına cānumı nişān eyledüñ ey dōst*

ve-lehü :

Kaşuñ çatub cihānı peyveste aḡladursın
Yağmur ziyān degül mi şol misk tozlı yaya**

* *Aḥmed Paşa Divanı*, s. 135, G. 18/1.

** *Aḥmed Paşa Divanı*, s. 293, G. 263/3; Yağmur : Bārān.

ve-lehü :

Mest olubdur çeşm ü ebruñuñ hayalinden imām
K'okımaz mihrābda bir harf-i Qur'anı dürüst*

kemān, tāk, kavsi kuzah, beyt :

Vesme-yile çünki rengin eyledün
Kaşuña kavsi kuzah dirsem n'olā

tuğra, nişān, çevgān, şavlecān, nūn, meh-i nev, çin, beyt :

Çin-i ebrūsına dildaruñ nazar dāyimā
Fitneler var bu iki ayda hāzer kıl dāyimā

(Haşiyede) ve-lehü [Ahmed Paşa] :

Ebrularuñla mekteb-i hüsnünde baş ko
Okurlar ikisi şeriketle nūn ve'l-kalem

Gej-rāh, gej-nihād, dāğ, beyt :

Kaşlaruñ hecriyle hiç eksük degül alnumda dāğ
Başuma rüz-ı ezelden yazılan yazı gibi

hançer, hamīde, olduğı-çün, beyt :

Gerçi egri söylerem ebruña hançerdür disem
Doğruyam sözümde kaddüñe şanavberdür disem

(Haşiyede) ve-lehü [Ahmed Paşa]

Şan İsmā'ıldür çeşmün ki yatur hançer altında
Şan İbrāhīmdür zülfün ki olmuş bōstān ātes**

gemi, beyt :

Kaşuñ hayāli gözde qararmış-durur müdām
Güyā ki şuya batdı olanca gemileri

* Ahmed Paşa Divanı, s. 137, G. 21/4.

** Ahmed Paşa Divanı, s. 204, G. 128/3; Şan : Ya; bōstān : gülsitan.

gurre, hilâl, râ, fettân, beyt :

Râ-yı ebruña hilâl-i çarhı teşbîh eyledüm
Baña incindi oradan gözlerün kîn eyledi

kâfirî mihrâb,

(Haşiyede) ve-lehü [Ahmed Paşa]

Secde itme sehv-ile ey dil ki ebrü-yı nigâr
Gün toğısına yayılmış kâfirî mihrâbdur

8b beyt :

Ebrularuñ ey döst nedür kâfirî mihrâb
Ruhbân-ı siyeh-püşdur ol gamze-i pür-ğâb

hâcib. Hâcibün ma'nası ikidür. Biri 'arapça hâcib ebrüya dirler, ikinci çapucıya dirler. Ebrü daği şol halk yüzinden maħbûbuñ kulağına baş egmişdür. Hüsn dîvânında hâciblik aña müsellemler olmuşdur. Beyt :

Eli altında-dur[ur] ebrularuñ tîr-i müjeñ
Dest-i hâcibde n'ola olsa 'aşalar yaraşur

niyâm, muğavves, beyt :

Şol muğavves kaşlaruñ tîg-i cefânüñ kınıdır
Dağdı zülf-i serkeşüñ okına müşkîn bağlar

Zülfikâr, beyt :

Kılıcuñla dil alub itseñ 'aceb mi halkı zâr
Sen 'Alisin döstüm ebrularuñdur Zülfikâr

hâtem-i mu'anber, beyt :

Mu'anber hâteme beñzer kaşuñ kim
Nigîni var anuñ cez'i yemândan

Bâb-ı pencüm der-şifat-ı çeşm : gamzekâr dilberleruñ çeşme-i şür-engizi dört dürlü olur. Biri şehlâ aña 'abherî dirler, ve ol çeşm-i siyehkârdur ki anda nev'â hâvel ola, belüre belürmeye, biri iki görmeye gec-nazarlı gibi. Bu aşıl çeşmi çeşm-i şüha

- 9a mukābil tutarlar. Amma eyle degüldür ki çeşm-i şühşenk didükleri budur. 'Aşk meyhanesinin mestāneleri çeşm-i şehläyi cām-ı nergise teşbih itmişlerdür. Beyt :

Mest olub şevk ile dil gitmez humarı haşre dek
Bir nazır görürse cām-ı nergis-i şehläsını

Bir dahi çeşm-i keşidedür. Çeşm-i keşide ol çeşmdür ki bādām şeklinde olub tenglikden ecfān haıları* birbirine peyvest ola. Bi-'aynihi saıı-ı kafa** beñzeze. Mışrā' :

Gözün kaf gibi dutan küşeyi

Üçüncü kısım hāb-ālüdedür, aña maımur dirler ol sebebden ki müdām bādesüz ser-mestdür, leb-be-leb dildāra dem-be-dem nazır iken çeşm-i bīmāra bādesüz mestdür. Meger merdüm mest-i harāb olmayınca olmaz.

Dördüncü kısım mey-gündür. Mey-gün ol gamzeze dirler ki içdüğü şarāb-ı nāzük eşeri zāhir olub mey-gün ola, belki nāhaı yere 'aşıı-ı bıçāre öldürdüğü-çün*** kanlu görine. Ve bu dört kısmun her birine gamze ya'nı şuhluk lazımdur.

Elkāb-ı çeşm: nergis, bādām, çerāğ, fettān, hāb-ālüd, Beyt :

Hey dimezsen çeşm-i hāb-ālüduña
Fitneler peydā idüb 'ālem yıkar.

- 9b Küşe-nişin, gamze, bīmār, Beyt :

Ol gamzelerün fikri ider gönlümi gamkın
Bīmāra döner her kışı bīmār arasında

cādü, cādü-firīb, beyt :

Hey ne çok cādüsü var cānā cemālün şehrinün
Zülf-sā vü gamze-cā dü çeşme-i cādü firīb

* ecfān haıları : اجنا خطرى

** saıı-ı kafa : سطح كاه

*** öldürdüğü-çün : آلدرد كيجون

rind, 'ayyār, ḥarāmī, siyeh-pūs, beyt :

Ḳaralar geydi güzel küşe-i mihrāba girüb
Rind ü 'ayyār olana böyle riyālar yaraşur

zālim, ḳattāl, cellād, bī-emān, ḥün-rīz, ḥün-ḥör, merdüim-āzār,
dil-āver, beyt :

Bāğ-ı leşkerdür müjeñ kim ceng için şaf bağlamış
Ḥöş dilāverdür gözüñ dil almağa dutmuş kemīn

ḥarāmī, ḥünī, kemīn, dār, beyt :

Yine kimüñ ḳanına girmek diler tığ-i müjeñ
Kim ḥarāmī gibi ḥünī gözlerüñ dutdı kemīn

pür-ḥāb, ğammāz, türk, türkmān-ı mest, beyt :

Yıḳduñ uyub gözüñe gönül tāb-ḥānesin
Ol türkmān-ı meste neden kim inanaşın

(Haşiyede) Aḥmed Paşa :

Nergisler ḥayalile ḥālüm bilen bilür
K'ol türk-i şive-dār nice dil-siyāh imiş*

çeşm-i siyāh, beyt :

Rāzıyam bir buse vir cān al didüm güldi didi
Ḳanuña şuşarisen çeşm-i siyāhumdan şaḳın

dil-keş, dil-rübā, dil-sitān, cān-sitān, beyt :

10a Ḳaşuñla ğamzeñe nice aldanmasun kişi
Birisi dil-rübādur u birisi cān-sitān

ḥabeş, ḥaste, tıfl-ı ḥabeş, beyt :

Ḥaste bir tıfl-ı ḥabeşdür gözüñ ey yār senüñ
Ḳaşlaruñ tutar anı dāye-veş āğuşında

* Ahmed Paşa Divanı, s. 207, G. 131/4; Nergisler: Nergislerüñ, şive-
dār : şivekār.

'arab, düzd-i arab, beyt :

Bir 'arab uğrısıdur ol şanemüñ gözleri kim
Güneşe yitmiş urub kendüyi bîmârlığa

Hindü-yı äyîne-dâr, gamze-i şüh, mışrâ' :

Ġamze-i şühüñdur bir hindü-yı äyîne-dâr

beyt :

La'lünden içdi var ise peymâne gözlerün
Maħmür olub yatur yine mestâne gözlerün

sâhir, Hârût, fitne-cü, ceng-cü, âhü, âhü-firîb, kemân-dâr,
beyt :

Âhü-firîb olalı ol gamze-i kemân-dâr
Durur çapıñda her gün çarħuñ ğazâli ey yâr

mest, mest-i ħâb, nîm-mest, pür-ħumâr, beyt :

La'lüne baħmağ-ile gözün oldı pür-ħumâr
İçilmeden tutar gibi cânâ şarâb-ı nâr

siyeh-dil, şîr-şikâr, şîr-gîr, beyt :

Şîr-gîr oldı çün âhü iken ey döst gözün
Dutilub dâmuña şayd oldı niçe şîr şikâr

saķîm, 'alil, şîrâne, beyt :

10b Ġamze-i şîrâne ile zülf-i şehbâzdan şalub
Diller avlâr söyleseñ eydür ki şayyâd olmadum

gamze-kâr, siyeh-kâr, şive-kâr, ك (?), nâ-tüvân, ser-girân,
beyt :

Hağ geldüğince ğamzelerün ser-girân olur
Zîrâ göc-ile ħaste 'aceb nâ-tüvân olur

ğazabnâk, ħışmnâk, bî-bâk, beyt :

Cânın sürüyüb kanına ğâyet şuşamışdur
Karşu gelen ol gamze-i bî-bâka berâber

dil-âver, 'ayn, ħışm-ı çeşm, 'ayn-ı 'inâyet :

Ol hışm-ı eřmüni nâz u 'itâb u ahruñı mihr ü vefâ bilür*
tatar, dâne-i tesbîh, beyt :

Dâne-i tesbîh ile mihrâb u mescid küşesin
Zâhid-i bî-areye ol göz ile aş öğredür.

râhib, ruhbân, siyeh-püş olduğıcün, şâhın, beyt :

Gönlüme zülfüñle eřmün hışm idüb aşd itmesün
Dâma düşer murğa n'eylersin begüm şâhin şalub

(Haşiyede) Aħmed Paşa :

amzenün tîrin gören cellâda beñzetmiş seni
anerün ölü dirildür sen nice cellâdsın**

Bâb-ı şeşüm der-şıfat-ı müje : müjgân, dilir, şâh-ı cefâ-leşkerdür
ki her amleyle hezâr alb-i am-perver şır, ol sebebden
aña mestâne dirler ya'nî gönder ucı, beyt :

Sinem siperini delmek için
amzeñ şanemâ mestâne olubdur***

11a tiğ, şeşşir, aner, ser-i tîr, hün-rîz, fettân, beyt :

Hüsñüñe ařt-ı mu'anber kılca noğşân virmemiş
Zülf serkeş, eşm zâlim, amze fettândur henüz

(Haşiyede) Aħmed Paşa :

Kirpigi bağrum delübdür urma merhem ey şabîb
Çıkmadı dilden henüz ol tîr ü peykân andadır****

leşker, ol sebebden ki 'uşşâk-ı miskîne kîn idüb meydân-ı hüşn
içinde ceng için şaflar bağlamışdır. Mışrâ' :

Bâğ-ı leşkerdür müjeñ kim ceng için şaf bağlamış

* Beyt eksik.

** *Aħmed Paşa Divanı*, s. 284, G. 249/2; tîrin : tiğın.

*** Vezin bozuk.

**** *Aħmed Paşa Divanı*, s. 152, G. 44/3; Kirpigi : amzeler; tîr ü pey-
kân : تیرپکان

tir, peykân, nâvek, hadenk, sipâh, şaf, beyt :

Leşker-i cân kalbini zîr ü zeber kıлмаğ-ıçün
Yarağa girüb kara kirpüklerün bağladı şaf

levend, beyt :

Gönlüm yigitlenüb yoluña girdügi için
Pâreledürsin öksüzi gamzeñ levendine

cârüb-ı müşk, beyt :

Gözlerün dünyayı teşhîr itmege cādü gibi
Sihr-ile cârüb-ı müşk almış ele efsün okur

kalb-şiken, şaf-der, beyt :

Gözlerün dünyayı teşhîr itmege cādü gibi
Ey nice kanlar ola ger dokına birbirine

nişter, beyt :

Bağlayub zülfi-yle cân tamarın*
Nişter-i gamzesiyle kan alıcı siyeh-dil

nevk-i kalem, beyt :

Zülf-i müşkînün mürekkebdür müjeñ nevk-i kalem
Haş yazarsâ kâtib-i hüsn ol 'ızara vechi var

11b hâr, beyt :

Ne sebebden kirpügün tutdı gözün yanında cā
Kimse çün görmüş degüldür nergis-i şehlâda hâr

süzen, beyt :

Gam degül sinemde olsa şerha şerha yareler
Çünkü anı dikmege müjgânlarun süzen dutar

sipâh-ı mür, beyt :

Gamzeler kim leblerün üstinde şaflar bağladı
Leşker üzre ceng ider güyâ sipâh-ı mürdur

* Birinci mısra bozuk.

Bâb-ı heftüm der-şifat-ı bîni : elif, elif-i sîmîn, beyt :

Muşhaf-ı hüsn içre bir sîmîn elifdür enf-i yâr
Kaşları te'kîd için üstine komuş iki med

sehm, nitekim 'Işk-efzâda düşmişdür Leyli teşrih olunduğı
yirde, beyt :

Çekilmiş kaş yayı tâ bünâgüş
Götürür türk-i çeşmi anı ber-düş

beyt :

O yaylarıñ kim eyler sırrını fehm
Ki olmuş anlara peyveste bir sehm

zanbağ-ı nâ-şüküfte, beyt :

Bir nâ-şüküfte zanbaquñ üstinde şun'ı gör
Dutmuş maķam nergis-i cādüsitân iki

sütün-ı sîmîn, beyt :

Nedür ebrusı fak-ı 'anber-âgîn
Sütündür enf-i yâr altında sîmîn

şüş-e-i sîmîn, beyt :

Gözleriñ cez'-i Yemândur lebün ey döst güher
Orta yirde ne güzel yaraşur ol şüş-e-i sîm

Bâb-ı heştüm der-şifat-ı rüy : tal'at, maṭla', manzar, beyt :

12a Zülf-i siyehün diyâr-ı mağrib
Rüyüñ mıdur âfitâba maṭla'

'arız, ruhsâr, gül, cemâl, bâğ, beyt :

Ey cemâlün bâğ u haṭtuñ sebzedür ruhsâr gül
Bâğbân ol bâğa sünbül sünbülüne yâr gül

(Haşiyede) Aḥmed Paşa :

Gül yüzün-çün nâle vü feryâd idüb bülbül gibi
Mergzâr içre seher-geh murğı zâr itsem gerek*

* *Ahmed Paşa Divanı*, s. 219, G. 152/9.

(Haşiyede) Kemalpaşa-zāde :

Ey şubh-ı ruhuñ maṭla'-ı envār-ı ilāhī
Sen mihri bu maṭla' nice keşfetti kemāhī

nesrīn, ya'nī gül-i naşrī, gül-reng, beyt :

Bādesüz mest eyleyen cānum leb-i mül rengidür
Bezm-i hüsne lāle zeyn iden ruḥ-ı gül rengidür

semen, erğuvān, dīdār-ı cennet, beyt :

Meyl ider ādem olanlar cennet-i dīdāruña
Hāme kim sır eyleye dāmuñda müşkīn dānei

gülşen, gülistān, gülzār, semen-zār, lāle-zār, lāle-sitān, ravza,
ravza-i rıdvān, beyt :

Haṭuñ soñ demde cānā dīne geldi
Anuñ-çün ravza-i rıdvāna girdi

(Haşiyede) Aḥmed Paşa

Cemālūñ lāle-zārı böyle kalmaz
Bu gülzāruñ kenārı böyle kalmaz

çehre, āteş, beyt :

Senūñ şevküñle ey dilber kılın yakmağa 'aşıklar
Fetil olmışdur ol kākül yakubdur ol yañağ āteş

şems, şems-i duḥā, mihr, ḥurşīd, māh-ı bedr, ḥad, yed-i beyza,
beyt :

Mūsā gibi 'arz itdi kadūn çün yed-i beyzā
Ol sihr ḥaṭuñ beklemiş ü oldı hüveydā*

şem', beyt :

12b Sāki-i hüsñüñ dil ü cān bezmini germ itmege
Şem'ler itmiş ruhuñ la'lūñ şeker zeyn eylemiş

* beklemiş ü : beklemiş imiş.

tâb, beyt :

Şem'-i serkeşdür egerçi nür iden pervânei
Bizi yağan tâb-ı ruhsârûn ذاقيدر (?) henüz

şu'le, pertev, nür, mir'ât, âyine, şâfî olduğu-çün, beyt :

Ruhtarundur halka halka zülfünü sandum görüb
Âyineñde gör nedür hâl-i siyehkârum benüm

(Haşiyede) Aḥmed Paşa :

Âyine gösterelden ay yüzünüñ şafâsın
Ka'be yüzün ḥasretinden câmesin itmiş siyâh*

ve-lehü

Âyinei görenler öperler ol şafâya
Mışr küyuñ ḥasretinden eşkini eyledi nîl**

kâfûr, beyt :

Söyle zeyn olmuş ruḥuñda hâl-i müşk-âlûde kim
Güiyâ fülful içinde kırşa-i kâfûrdur

dîn, imân, vech-i şebah oldur ki kıble-i câna şafâ virmek dîne
lazımdur, ruḥ-ı rengine lâzım olduğu gibi, beyt :

Bâğ-ı ḥüsnuñde nedür ol nâ-şüküfte zanbaḳuñ
Bir elifdür sîm-ile yazılmış imân üstine

şahn-ı şafâ, kıble, Ka'be, beyt :

Ruḥlaruñ üstinde ḡamzeñ ceng için şaf bağlamış
Hey ne kâfirdür gözüñ kim çekdi leşker Ka'beye

* *Aḥmed Paşa Divanı*, s. 240, G. 184/4. Elimizdeki *Miftâhu't-teşbih* nüshasında Aḥmed Paşa'nın arka arkaya gelen iki beytinin mısraları arasında bir deḡişiklik yapıldığı görülmektedir. Aḥmed Paşa Divanında bu beyit şöyle verilmiştir :

Ka'be yüzün fûrkatinden câmesin itmiş siyâh
Mışr küyuñ ḥasretinden eşkini eyledi nîl

** *Aḥmed Paşa Divanı*, s. 292, G. 263/10.

Âyine gösterelden ay yüzünüñ şafâsın
Âyineyi görenler öperler ol şafâya

rüz, nevrüz, rüz-ı baht, beyt :

Käkül-i müşkînüni dağıtma ruhsârũnda kim
Rüz-ı bahtum şâm olub hâtır perîşân olmasun

handân, 'îd, meydân, muşhaf, şahîfe, şafha :

(Haşiyede) Ahmed Paşa :

Cemâlũni gören kullar nicesi rüzedâr olsun
Bu rüz-ı îdde rüze harâm olmaz mı sulţânũm*

ve-lehü :

Muşhaf yüzine râ kaşı meyl itse vechi var
Mihrâbı secdeye getirür rahmet âyeti**

13a

şafha-i cân, beyt :

Dindi çok söz ol ruh u la'l-i bedehşân üstine
Gülşeker didüm yazıldı şafha-i cân üstine

dil-güşâ, neşât-engîz, ferağ-bağş, 'ızâr, dil-rübâ, verd, beyt :

Ol 'ızâr-ı dil-rübâ üstinde müşkîn kâkülün
Halka halka tâze sünbül zeyn ider verd üstine

subh, câm, cihân-nümâ, hadd-i rengîn, berg-i nesrîn, beyt :

Müşk ile hağ yazdı kudret hadd-i rengîn üstine
Sâyesin şaldı benefşe berg-i nesrîn üstine

varağ, varağ-ı al, varağ-ı rengîn, varağ-ı reng-âmîz, baqam,
beyt :

Şive dükkânında haddüñdür baqam
Cânũm al tek ço beni bir kez baqam

rũm, rũmiler ekşer beyâz olduğı-çün. Dâne-i nâr, nitekim *Leyli-i Mecnũnda* düşmişdür; mâder-i Leylî, Leyliye naşihat itdüğü yirde hicâb itdüğü beyân iderken. Beyt :

Bu sözi güş idüb ol serv-i reftâr
Kızardı yüzi güyâ dâne-i nâr

* *Ahmed Paşa Divanı*, s. 242, G. 186/4.

** *Ahmed Paşa Divanı*, s. 329, G. 318/6.

şarâb, şarâb-ı gül, beyt :

Gâh ağzın öpdürür baña dilber gehî yüzün
Şekkerle gül şarâbı şunar derdmendine

âb, âb-ı revân, beyt :

Sen eylük eyle zülfünü şal 'arız üstine
Eylük seni bilür gerek âb-ı revâna at

Bâb-ı mühüm der-şifât-ı haţ : haţ egerçi birdür ammâ i'tibâr-ile
13b iki kısımdur. Biri öldür ki leb-i deryâ kenârında zâhir ola. Ve
ikincisi öldür ki ruḥ-ı nigârda karar tutub zülfe karîb ola.

(Haşiyede)

Haţ geldügi-çün yüzüne dil eylemez i'râz
Zirâ ki bilür cevhere şuret virür a'râz

Elkâb-ı haţ: reyḥân, sebze, pîrûze, zümürürd; vech-i şebeh ye-
şil olmaqdur. Mîna, jenkar, tütî, Hızır, beyt :

La'lün üstinde haţun Hızr oldı çok bîmâra kim
Âb-ı hayvân ile çolmuş câm-ı İskender şunar

nebât, beyt :

Haţ-ı reyḥânun kenâr-ı Zemzeme dikdi nebât
Perde aşdı sünbül-i zülfün mu'anber Ka'beye

sünbül, beyt :

Halka halka kâkülün açmış cemâlün bağını
Deste deste sünbül-i gül-berg tezyîn eylemiş

dâ'ire, dâl, beyt :

Kaşlarun ol nûna beñzer kim cebîn altındadır
Sünbülün ş'ol dâla dönmişdür ki dîn üstindedür

lâm, zirâ ki lâmda dü-tâlik olduğu gibi haţda daḥi vardur. Beyt:

Çün yazılmış döstüm naḫş-ı gülün lâm üstine
Pes ne yüzden haţ gele ruḫsâr-ı gül-fâm üstine

14a ğubār, ğubār-ı müşk, rīze-i pīrūze; vech-i şebeh ħurdeligidir.
Dāyire, kemer, beyt :

Dāyire tıtmış ruĥuñ devrinde ħaıtuñ ħālesin
Rīze-i pīrūzeden māha kemer zeyn eylemiř

hāle, mihr-giyāh beyt :

Cān u dilden bitirür şevĭ-i ħaıtuñ mihr-giyāh
Ėülşen iĭinde biten sebze vü neyden ne biter

āsumān; yeşil olub müdevver olduĭ-ĭün. Sebz, beyt :

Hem sebz hem müdevver olubdur ħaıtuñ senüñ
Birdür nazarda anuñ-iĭün āsumān-ile

pāy-ı mür, müy-ı siyāh, beyt :

Ėaı şaldı sāyesini leb-i dil-pesendine
Ol serv-i Ėül-ruĥuñ daĭi mür üřdi ħaddine

Her elĭāb ki zülfe ıtlāĭ oluna zülfüñ ħoř-büylĭıyla rüy-ı nigāra
perde-dār olduĭ cihetden, ħaıı-ı siyehkāra daĭi ıtlāĭ olunmaĭ
cāizdür.

Müşk, 'anber, 'üd, ebr, benefşe, reyĭān, sünbül, düd, duĭān,
āteř-i ħaı üzre ĭarār itdüĭ-ĭün; semender, şeb; vech-i şebeh
rüşendür.

(Ėařiyede) Aĭmed Paşa :

Ėaıı-ı miskīn olsa ħaddinde nigāruñ řāñ degül
Ėün nigāristānda olmaz ħaıı-ı 'anber-sā ĭarīb*

ve-lehü :

Lebinden ħaıııı şordum didi kim ħaı degül-durur
Buĭür-ı bezm-i ĭüsn itdüm ki vire büy-ı cān āteř**

Bāb-ı deĭüm der-şıfat-ı ĭāl : noĭta, süveydā; ol sebebden ki süveydā
gibi dāyim āteřdedür. Beyt :

14b 'Izāruñ üzre ĭālüñ ĭasretinden
Dil iĭinde süveydā oda yandı

* *Aĭmed Paşa Divanı*, s. 131, G. 12/5.

** *Aĭmed Paşa Divanı*, s. 204, G. 128/5.

sipend, Hacerü'l-esved; ka'be-i cemâlde karar itdügün. Kev-
keb-i münhasif, beyt :

Gün yüzünde ebr-i haṭṭuñ mı görinen şeb midür
Karadan beñler midür yâ münhasif kevkeb midür

meges, beyt :

Beñüñ düşürmez ağzından rakıb eger her dem
Meges ki düşe it ağzına hiç olur mı halâş

zengî beççe, hindü, hindü-beççe, merdüm-i dide, zâg-ı müşkbâr
beyt :

Neyler yüzünde ey şanem ol hâl-i müşkbâr
Ne zâg olur ki gül üzre tutar karar*

(Haşiyede) Ahmed Paşa :

Hâl-i ruḥuñ ki gâliye-sâ kâkül örtünür
Bir hindü-dur ki gül döşenür sünbül örtünür

fülfül, dağ, beyt :

Gülşen-i 'ıŝkuñda cânâ çeşm-i hünbârum** benüm
Lâledür güyâ içinde 'aks-i hâlün dağıdur

ḥabeş, tıfl-ı ḥabeş, 'anber, 'anberin, 'anber-âgîn, 'anber-bâr,
müşk, müşkin, gâliye-bü, gâliye-sâ, gâliye-reng, siyâh dâne,
müşk dâne, beyt :

Lebi yâküt u hâli müşk-dâne
Bu bir nokta-yla âşüb-ı zamâne

fettân, Hârût, beyt :

Lebünün hâli şimdi Hârütü
Şuya iltür yine şusuz getirür

Bâb-ı yâzdehüm der-şifat-ı leb : lebün iki halkasına hoşça dirler :

15a Hoşka-i la'lün ki cân taldı müferrih yirine
Niçe bîmaruñ devâsı anda olmuştur nihân

* Mısra bozuk.

** çeşm-i hünbârum : çeşm-i hününüm (N. Osmaniye Ktp. no. 4915, s. 79a).

(Haşiyede) ve-lehü [Ahmed Paşa]

La'lüñ gibi bir hoşka-i yâküt-ı güher-püş
Ağzuñ gibi bir dürc-i dürer-bârı kimüñ var*

la'l, la'l-i güher-bâr, beyt :

Cân naqdini unitmağa ol serv-i semen-bâr
Lülüleri bir la'l-i güher-bâr ile âvîz

tütî; şîrîn-kelâm olduğu-çün. Hilâl, hilâl-i 'îd, rûh, rûh-ı muşavver, halka, beyt :

Bir pâre beñzer-idi lebüñ halkasına ger
Luftı-yla olsa rûh-ı muşavver hilâl-i 'îd

şeker, kand, nebât, şehd, nârdân; vech-i şebeh rengîn olmasıdur. Cân-feşân, zîrâ ki hayât-bahşdur. Beyt :

Gönlüm hoş itdi yâr leb-i cân-feşân ile
Şayruyu sağ ider şeker ü nârdân ile

şîr, şîrîn, beyt :

Görmedüm hiç bir lebi şîrîn saçı leylâyı kim
Cân u dilden ben aña Ferhâd u Mecnûn olmadum**

rengîn, handân, güher, gonça, yâküt, nâr-ı kırmızı***, beyt :

Lebleridür anca nâr-ı kırmızı
Çehre-i rengîn ile kızardur mîve

hürmâ, 'unnâb, beyt :

Hüb düşmiş hâl-i müşkînüñ leb-i nâb üstine
Dir görenler döstüm beñ düşdi 'unnâb üstine

15b şerbet, tâb, cüllâb, nuql, mercân, havz-ı kevşer, selsebil, âb-ı hayât, çeşme-i hayvân, zülâl, zenzem, peşme-i cân, râz-ı nihân, tatlu, beyt :

Şekker lebi ki râz-ı nihândan haber virür
Tatlu degül mi çeşme-i hayvândan haber virür

* Ahmed Paşa Divanı, s. 169, G. 71/2.

** Cân u dilden ben : جان و دلدن

*** nâr-ı kırmızı : نار قرمزى

cām, peymāne, meyḥāne, beyt :

İtsün 'araḳī leblerüni derleyüb ol ḥaṭ
Açıldı yine gizlüce meyḥāne disünler

ḳadeḥ, bāde, mül, sāgar, şahbā, şarāb; vech-i şebēh oldur ki
rengiyle 'aşıkları medhüş itdügüdür. Şekeristān, şeker-feşān,
dür - efşān, güher-bār, güher-nişār, şeker-bār, şeker-riz, şeker-
āyın, cān-fezā, jeng, şeker-güftār, beyt :

Gonca gibi kızaran cānā lebüñ midür yaḥud
Ḳanımı içdüñ benüm aḡzuñda ḳanumdur benüm

(Haşiyede) Müfred :

Zehr-i ḳātil görünür ṭāli'-i şurumda şeker
Beni öldürmege ol la'l-i şeker -bār öpilür*

Bāb-ı düvāzdehüm der-şifāt-ı dendān : dendān-ı yarı eşk-i 'aşık-ı
gam-ḥāra beñzetmişler, dāne dāne olduḡı cihetden. Beyt :

Şöyle çoḳdur ḥaḳḳum ol serv-i semen-simāda kim
La'li baḡrum ḳanıdur dendānı gözüm yaşıdur

bāḡbān. Derd ü ḥasret ile olan divāneler dendān-ı cānāneleri
ḳatre-i şebneme teşbīḥ itmişlerdür. Beyt :

Gülşen-i ḥüsnünde cānā goncalardur leblerüñ
Dāne dāne dişlerüñ ol gülşene şebnem yiter

jāle, beyt :

16a Gülzār-ı ḥüsn içinde ruḥuñ berg-i lāledür
Bir goncadur lebüñ dişüñ ey dōst jāledür

(Haşiyede) Aḥmed Paşa :

Ḳatre-i jāle ber gül-i ḥandān
Nisbeti var bedān leb-ü-dendān

* *Aḥmed Paşa Divanı*, s. 150, G. 41/2.

Süreyyâ, yılduz, beyt :

Åsumândur hüsni dilber kaşları kavs-i kuzah
Alnı ay, dendânı yılduz, yüzi gün, saçı bulut

lülü, dür, beyt :

Döstum ağızında lülü dişlerün kim görse dir
Dür yaratmış âb-ı Hızır içinde Hayy-ı lâ-yemût

gevher; bir silkde dizildiği için. Beyt :

Gonça dirdüm ağızına ey serv-i nâz
Dolsa gevherler dehâni goncanuñ

Bâb-ı sizdehüm der-şifat-ı dehân : gonca, çeşme, dâyre, çeşme-i hayvân, nokta, beyt :

Bu ne hikmetdür dehânuñ zerre deñlü yoğ-iken
Nokta kor yine şifâ bâbında Loğmân üstine

hoğka, 'adem, cevher-i ferd, beyt :

Cevher-i ferd-i femün söz götürür bir yerdür
Vardı yok diyü iderseñ n'ola yıllar ile bahş*

mîm, ser-i mü, beyt :

Ser-i müdur nigâruñ ağızı mîmi
Ne câdu başı-durur zülfi cîmi

zerre, beyt :

Zerre iden ağızını yüzün güneş
Dişlerün luğfı-yla pervin eyledi

nüş, çeşme-i nüş, teng-seker, beyt :

Söz yok ey dilber dehânuñ teng- şekkerdür senün
Vechi var yanında ger bir tuği-i cân beslese

* Mecmu'atü'n-Nezâ'ir'de bu beyit şöyle yer almaktadır (N. Osmaniye Ktp. no. 4915, s. 51a).

Cevher-i ferd-i dehânuñ çünkü çok söz götürür
Var yok diyü idersem n'ola yârân ile bahş

hâtem, beyt :

16b Diler-ise bu gönül tıflınıñ oynadığını
Yine gizler dehenüñ ey lebi şekker hâtem

Bâb-ı çehâr-dehüm der-şıfat-ı zenehdân : sîb, ayva, turunc, beyt :

Hey ne dil-keşdür turuncı ğabğabuñ kim şevkine
Çarĥ başın top idüb meydânda ser-gerdândur

ğabğab, çâh, beyt :

Tıfl-ı dil kuyuya düşdi ki çıkarmağa anı
Resenin kara saçuñ çâh-ı zenehdâna şalar

zindân, beyt :

Aşılmalu iş itdi ş'ol kişi kim
Zenehdânuñ koyub zindâna girdi

(Haşiyede)

Döst zindân ehlini görüb didi kim bunları
Çâha şalan hasret-i çâh-ı zenehdânum gibi*

çâh-ı Bâbil, zeķan, beyt :

Zeķanuñda bu ğün gören görđi
Çâh-ı Bâbil içinde Hârütı

âb-ı mu'allak, ğüy-ı sîmîn, beyt :

Ol semend-i nâza binüb alsa meydân vechi var
Ēüy-ı sîmîndür zenaĥ zülf ise çevğân 'anberîn

Bâb-ı pânzdehüm der-şıfat-ı gerdân : şurâĥi-i, sîmîn, beyt :

Bezm-i ĥüsn içinde boynuñ bir şurâĥîdür ğümüş
Baķduğınca tañ degül mest olsa cânım boynuña

ser, ser-firâz; 'âlî olduğı-çün. Ēümüş, şem'-i kâfûr, beyt :

Ş'ol ğümüş boynuñ serîr-i ĥüsne server olmasa
Şem'-i kâfûrî gibi niçün olaydı ser-firâz

* Ahmed Paşa Divanı, s. 321, G. 306/7.

diraht-ı kâfûr, beyt :

17a Görünce zülfünü boynuñda ey perî şandum
Dolaşdı teşne* yılandur dirahıt-ı kâfûra

Haft-ı istivâ, beyt :

Mihre teşbîh eyleyenler 'arîzuñ
Didiler boynuña haft-ı istivâ

şükûfe, mısrâ' :

Eger serv üzre açılmış şükûfe görmek isterseñ

Bâb-ı şanzdehüm der-şifat-ı sine : sîm, sîmîn, Ka'be, hîrmen-i gül,
beyt :

Sîne-i sîmînüñe el urmasun düşmen şakın
Döstum lâyıķ mıdur kaçd ide kâfir Ka'beye

nesrîn, semen, yâsemen, yâsemîn ve her nesne ki beyâz olsa ve
nâzûk olsa sîne-i dilbere ıtlâķ olması câyizdür. Beyt :

Câme-i sebz- ile sîmîn sîne vü kâmet nedür
Berg-i sebz-ile bezenmiş bir nihâl-i yâsemen

nûr-tâb, güneş, ay, beyt :

Hilâl iken şanur mâhı tolu bedr oldı añsuzdan
Görenler hüsñüñün tâbın baķub çâķ-ı girîbâna

Bâb-ı heftdehüm der-şifat-ı engüşt : gonça, zanbaķ, ney-şeker, beyt :

Dönüb gül hîrmenine sîne vü püşt
Elinde gonca-vü-zanbaķ bed-engüşt

beyt :

Ya hoş Mışr-ı vefâda ney şekerdür
Anuñ-çün el ucında mu'teberdür

* teşne : تشنه

nigâr, nigârîn, berg-i lâle, beyt :

17b Şanki berg-i lâle olur pençe-i şâh-ı çenâr
Tâze gül gibi nigâr itdükçe dildâr ellerin

hâme, hâme-i sîmîn, beyt :

Seven şeydâları kılmağa defter
Alubdur destine sîmîn kalemler

muḥannâ, pençe-i mercân, beyt :

Muḥannâ ellerün 'aksi gözinde
Deñizde pençe-i mercâna beñzer

celâle. Parmak ucına fındık dirler. Niteki *Leyli vü Mecnûnda* düşmüşdür, Leylînin ḥüznin beyân iderken. Beyt :

Suḥandan bestesin kılmışdı beste
İderdi fındığı dürle şikeste

Bâb-ı heştdehüm der-şifât-ı sâ'id : sîm, sîmîn, beyt :

Sâkiyâ bezm ehlini germ it ruḥ-ı rengin açub
Destüne altun ayağ al sâ'id-i sîmîn açub

ḥamâyil, ḥamâyil-i sîmîn, beyt :

Vâtan eylerse yanuñda n'ola sâ'idler kim
Ol iki sîm ḥamâyil yaraşur yanuñda

nihâl, yâsemen; nitekim vaşf-ı Leylîde düşmüşdür. Beyt :

Nihâl-i yâsemendür sâ'id-i yâr
Çiçek gibi dizilmiş incüler var

Bâb-ı nühdehüm der-şifât-ı kad : kâmet, beyt :

Mescide girseñ bu kâmetle görüb dirdi imâm
Hey müezzîn kandedür n'oldı ki tekbîr eylemez

(Haşiyede) Aḥmed Paşa :

Sidreye beñzetdüm 'ayb itme cânâ kaddüñi
Ki anı beñzetmekde bundan müntehâsın bulmadum*

* *Aḥmed Paşa Divanı*, s. 246, G. 191/9.

ve-lehü

Serv-i bülend-kâmet ü ma'sûk-ı dil-nüvâz
Olmış nihâl-i gül gibi başdan ayağa nâz*

bâlâ, 'ömr-i dirâz, beyt :

18a Ben gedâyam devlet-i şeh ser-firâzumdur benüm
Serv-i bâlâsı anuñ 'ömr-i dirâzumdur benüm

serv-i nihâl, nihâl-i tâze, sehî, şanavber, 'ar'ar, tûbâ, sidre-i
müntehâ, elif, beyt :

Dildârumuz ol kâddile cânânlar içinde
Güyâ bir elifdür ki durur cânlar içinde

şâh, nârven, gülbün, şimsâd, çenâr ve her nesne ki bülend ola
kâdd-i yâra teşbih iderler. Ney-seker, ney, beyt :

Bu ney kad ü şekker leb-ile ney-seker gibi
İtmiş seni Hudâ-yı cihân ser-be-ser lezîz

nahl.

Bâb-ı bistüm der-şifat-ı miyân : hayâl, müy, beyt :

Dil hayâl itse miyânüñ gözlerüm giryân olur
Yaşarur dînmez demâdem olıcağ göz içre mü

bârik, beyt :

Kenârumda iken ince meyânüñ
Çoçub soñra peşimân olmaduñ mı

'adem, beyt :

Nice kenâr idelüm kılca bu miyân didügün
Hemân bir adı var ancağ arada kendüzi yok

râz, râz-ı nihân, râz-ı cihân, bî-nişân. Nitekim *'İşk-efzâda* düş-
mişdür, Leylî anasına cevab virdüğü yirde ki kâsem yâd ider-
di. beyt :

Miyânum haqqı-çün kim râz-ı cândur
Dehânum gibi ol da bî-nişândur

* *Ahmed Paşa Divanı*, s. 198, G. 118/1.

Bâb-ı bîst ü yeküm der-şifat-ı sâk : evvelâ bilmek gerekdür kim
 18b sâk iki kısımdur; biri sepîd ve biri sürh, ya'nî kızıla mâyil.
 'Arabda sâk-ı sürhî müstaḥsendür. Ammâ 'Acemde ve Rümde
 maḥlûb olan sâk-ı sepîddür, 'ale'l-ḥuşûş ki müdevver ola. Âb-ı
 revân gibi ṭab'-ı pâkı şaf olub bâzâr-ı feṣâḥat-i nazm içinde
 şarrâf olanlar maḥbûbuñ sâkın şem'-i kâfûra ve gümüşe ve
 nûra teşbîh itmişlerdür. Beyt :

Gümüş sâkuñ ki olmuş şem'-i kâfûr
 Virür baḳana rûz-ı ḥaşre dek nûr

Ba'zular sûtûn-ı billûra beñzetmişlerdür. Beyt :

İki billûr sûtûn üzre gümüş ḳubbe şanur
 Gören ayaklarıñ üstinde nigârâ bedenüñ

Bu tarz-ı şî're ve uslûb-ı nazma sülûk iden yârâna evlâ ve en-
 seb belki lâzım ve vâcib olan oldur ki mezkûr olan elḳâbı ki
 cânânüñ ba'zı a'zâlarına ıtlâk iderler eyle gerekdür ki ol elḳâ-
 buñ birbirine münâsebeti ola tâ ki nazm rengin düşe ve ger
 ni sâde bir nazm olur. Meşelâ her beyitte ki dehân-i yârı
 dürc-i cân-pervere teşbîh ideler lâzımdur ki leb-i güher-bârını
 19a la'le veya gevhere beñzedeler ve her yerde ki ğamze-i yârı tîre
 beñzedeler, ebrû-yı dil-sitânına kemân ıtlâk itmek gerek, nite-
 kim işbu beyitte düşmişdür. Beyt :

Tîr-i ğamzeñ toğrıdur ḳanum helâl olsun aña
 Ol kemân-ebürüya ḳurbân eyleyen sensin beni

ve her yerde ki ḥaṭṭ-ı siyeh-kârı Hızıra beñzedeler la'l-i gevh-
 feşânı âb-ı ḥayvâna teşbîh itmek gerek. Nitekim işbu beyitte
 düşmişdür. Beyt :

La'lüñ üstinde ḥaṭuñ Hızır oldı çok bîmâra kim
 Âb-ı ḥayvân-ile ṭolmuş câm-ı İskender şunar

ve her kaçan kim zülf-i perîşânı şu'bâna teşbîh iderler. Beyt :

Erḳam-ı kâkülüñüñ nişini def' eylemege
 Ḥoḳḳasında lebüñüñ zerrece tiryâk yeter

ve ğayrısın daĝı bunlara kıyās itmek gerek.

Ħamdü li'llah bu ŝahid-i dil-keş
'Arz-ı didār olum (?) tamām oldı

Dürr-i nükteyle beñzeyüb ŝadefe
Ħaĝ-ı reyĥān-ı müşk-fām oldı

Türkī dilde nazīresi yokdur
Ħayrı defterlere imām oldı

Burc-ı fikretde bir meh-i nev iken
Bir iki haftada tamām oldı

*
**

البیق و غیرت افلاخون باغ بدرقبه و فی البیق نعلت
 یوحصفه صحتی انجلیه و ستم بیت و زیگس
 تاج فرستادگان مکرزین بهمان شده ازادگان و یوایی
 مهر تابان برج صفه بی لعل خندان در هر و خا و سائی
 کلت کتف بیلی معنی که ستم به سنگ کالی منیر جمالی
 انک ماه بدره معنی زلف لیلیای قدره کلک کو زلی
 کل ما از اعظم صراط کل ای ابلاخون یوزی باینه تا بنه
 قیلب فلک کداد فرمود سنده خیل ملک فیه مجرته
 المندرعیان که منی کتور مکده عاجر همان و ای
 آنک اچنانک روزگه ستم یک ستمه و در خاه
 ما ذات الاصلین و ذرات السموات العلی تا بعد
 بودل شکسته و آواره و بویب در دند و بخاره بلا
 میا ز سنگ زنده در آشنای خود در دوزخ غلگه کن
 رسوا و زبانی لاله صحرای که خاشق مبتلا بر غلگه
 علم کف شک خدایب خوش از آینه آواره در در دند

2a

بس اسم اندر کنی الرضی
 یحیی طیلان اکویم طیده و ذکر طیلان العلم کرم هزاران
 هزار گله و شماره اولی الله که ذات بی مثال بالکنه
 متعهد او مقدان منزه و مقدس در و کو و بیخ و اندر
 بیلی نیقاسنزد در دند که کس از ذات بیخ اطلب در
 بر باد شامه که کلم بر کس ابر و ه سنده فر و انبندم
 معروف اولاب لایزالقی سرانیده و احد انبند و قدر
 بر طغی کتفه که باشی و جانندن کجی که لرا کابول بر طره
 عکسه و اطلال اوله که مکنده بر ذات انکله شریک اوله
 بر حلی در که خاک یک کس اختیال بی چون بدلی بی اطلال
 خلفه عطا قلدی به شکر کلام قد غنیده بیور کل شیخ
 خلفه و بی قد سلام و صلوة و بی حد خفی خجرات
 انک اوزون او سوسه نیک سید انبیا دره یا عنک خجرات
 تاج سرو انبیا و سید المکر سلیمان ما علم کتفین خاتم
 انبلی

1b

سکن بیچاره مستمند و نگهبان مولاده و زار و شکسته
 افتاده و دل نگار و چشمه آشفته و بی قرار و بیچاره
 مست می خفتد دل نگار چشمه طلوع آب و کوکبی آتش
 یعنی معبد بی بلاکش و اطیاج ایستاده لکنکشانان
 روح اندر و هوسنور المنوره و از حوضان هوسنور
 جازای حالند و بکین کی و کوند ز غرابی او لب نونی
 حلام المیدی و مستک علی سنده در کی لال المری جمع اید
 دو نایه تمام لیدری و خوشی افزا و کونکشان تمام اید
 الوده عام المیدی و مبدای کریمس الحف و سلو و بیخ
 اوراق رنگی مکتوب اید و تا که بزین اهل بناناره
 و احتیاج سوزن از راه یاد کار او را و کونکشان بیخ
 و تزیین اندوم غیر بیخ باب او زین تزیین اندوم
 نشدن آیا خجوب یک اعصاب سنده اطلاق اولان
 الفانی بیان اندوم بعضی او صافند که نوزدها حقا اول
 استنفا و دیوان بریت کتوب عیان قلدوم و تزیین

2b

کتور در کم نند و بوا عمد نند و خالی اسرای اولد لطلون کونکشان
 قویب بخیری بو کتور قوتوها صفت و بلاغت با از بند
 جارت ایدن قوتوها کیکر دالاکل ارباب اقمه و تورا سار
 کیری بر مایله مقدمه و تر خانه او زرنه تزیین اشکی بو حیم
 ایوب ه تمام اولد قردان هکله تا هم شریف منقار انشیم
 قودوم در جها و اقی مو آمید صاده و اولد که بود قودوم
 نظر اید ناکر هر جزو عالم یا د اید ب بن کونکشان عاصی
 روانی اولد عالم نشاد ایدله کریم بی یارب العالی
 منتقد و بل و آگاه اولد که هر شریف کبر بر شریفی و افی
 کیز در لآزم دکلا در که هر و اولد بر بر نم مشا به اولد که
 بلکه بر لهندان اشترک بر آقا شریف علی اولد که و صم
 تزیین شریفه به المیش شریفه اصل اولد و بی کل اولد
 تزیین اشک که اکیسند به بلطروت نونو و کور و صم
 شریفه کل قوتوها بی بو شریفه فاسد در جها کل کلام و صم
 شریفه شریفه به ایلر شریفه اولد نونو شریفه شریفه و کور

3a

اشعار باغخانه او ان ششبه بو سنون که که بو عسقلان ننگه
 بو نخی او دل در که خیال خاص او نور و آه سر سالده چه حرف
 ششبه و او مصاف و ارد که سخن گویند ان از اید و رسلا
 ششبه زلفه عین فام عین کین عین کتا عین غیب کین
 جلمه سی بر مصاف در عین کین زلف و عین را با بو عین انانی
 یا زلفه و خانه او دل که آه کیری و زلفه کس ایند در که
 بری باری کله و دخی بو عین او مصاف و ارد که ظاهر کین عین
 کین کله و تر از ان او مصاف کله بو نخی و قریب کین عین بو نخی
 کین زلفه او هم میانه در و لالی او دل که آه کین عین کین عین کین عین
 مشبه با ایدله هر جای و زلفه بو نخی انظیر کین عین کین عین
 زلفه اطلاق ایللم ان ایللم کله و کله کین کین عین کین عین
 و لاریه بو عین و بیضا و بیضا و لالی و لالی و لالی و لالی و لالی و لالی
 بو نخی و بو نخی و بو نخی و بو نخی و بو نخی و بو نخی و بو نخی و بو نخی
 بو رساله کله کله او لالی انانی انانی انانی انانی انانی انانی
 زلفه مشاهیر کینک فاضلان قوی ایلیم باغ ایشا نند

باغ ایشا نند

3b

باغ ایشا نند و لالی کینک فاضلان قوی ایلیم باغ ایشا نند
 عینانی عینانی عینانی عینانی عینانی عینانی عینانی عینانی
 بلاغت کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ
 دو اینه و ارد و برج و نور سال کیری بر باب او زلفه
 سر بندره اول که باب کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ
 کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ
 در قوی باب صفت ابر و ده دره و شش باب صفت
 چشمه دره ایشا نند صفت عین و ده دره و شش باب
 صفت خزه دره کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ
 کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ
 خاله و دره آون ایشا نند صفت ایلله دره او لالی
 ایشا نند صفت زلفه دره دره آون ایشا نند ایشا نند
 صفت دره ایلله دره آون ایشا نند ایشا نند ایشا نند
 زلفه ایشا نند دره آون ایشا نند صفت کوهنگ کوهنگ کوهنگ
 او لالی ایشا نند صفت کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ کوهنگ

4a

غولزبانان مشغول بگردانیدن مشغول شکر است که در آن
 دل آویز تر آه بیت فن فن این طبع چنگ اولی که است
 یوز بود که آنگاه چه جوهر چرب اولی چه جوده نقاب
 بخت و مشکلی بطراب و غراب صلیب مشک بار
 بیست اول صمد کاکل اولی رجا که نقاب ه کورن
 صفور قره بود که در آن نقاب ه ابو که که که که که
 ساید باندرد اول ساید باند خلدی مشکین طاب
 دلی سرخی و اصل بود که می خورد در هر چه کمالی که
 انک خواب و روم انداخت که در دور رسر رقص اول
 بیست که در زلف سینه لاری با که زردان با در ز دلان
 دلی نو که طایاری با که زردان با در ز دلان با در ز
 دلی نو که طایاری با که زردان با در ز دلان با در ز
 دلی نو که طایاری با که زردان با در ز دلان با در ز
 دلی نو که طایاری با که زردان با در ز دلان با در ز
 دلی نو که طایاری با که زردان با در ز دلان با در ز
 دلی نو که طایاری با که زردان با در ز دلان با در ز

5b

صیقل است بر نور زاه و دور کی سطلان در که ستم و بی پنهانی
 قناراه و حلقه بر آرمال سینه نشیند و نشاندن چهره جوان
 انگه طلوس و او از عهله حلقه سبک طلق بنگار چون در آن
 جوش و بخت و جویگان هم چنان در حقان تو گمان چینی
 بیت که سر زلفی را خرد صدمه پوزاران خود و شوره
 پنج صورتی که حیان ابله که گمان چینی ابله خرد حساب
 حصار مغلطه و عادت و بیت کاکلک جویان بشود در سوسول
 انگش که شکوه کز بود هم چو او که دور او را بر اول جادو
 سکه آقا عی و رشتنه شیراز بیت فلک آنگاه او را قی
 بزنجیر بود که شک رشتنه سبلان او زنده را که شیرازه لمر
 تابستان و در تابه تمام قاره تیا خانه چکره و او دی کو کلم
 بود که آن ای دوست عوالم اندام روم بلند آن کو دار
 شامه تا در قهر و سحر آه شک دین بیت قدر از او باقی
 ایست زلف نشود که سبک زلفی غلبه حلقه کوبه بزره
 معانی که حقیر و سوار و کلم بیت باشی بجز جان سواد
 سوار و حلقه سبک زلف
 سوار و حلقه سبک زلف

6a

این غنچه از لنگ سحر که او کس انده شکر و شکر
 کس نه رتبه ای بجای بیت طوطی و طوطی جان بزم
 زین انکس دست برست خوش طوطی در دستک هفتاد و
 اشع به برت عجب بیت سبک آتش برت او
 و در کویا کس خوش طوطی از بند او آینه دار و قیاس
 زان خدایت آنگس بیت ناس مستندان از قریب
 اولی صفت کاکلین و دیگر صفت بی از شرف آغوشانی
 عوق بز او آنگ زلف بز کز و بونگه داره بیت
 او که عزم هوای زلف اولی زلف او و لادم شکر و شکر
 شکر از طرف بیت کویا بوزند و شکر در قرقر
 خط باره عاقبت ای کویا زلفی که اولی طرف
 که کویا دانا زلف بیت معبدی باره عوق آنگ
 در کس موی و عاقبت به پیش در آن زلفی که آنگه آنگه
 کاکل بوش و کویا بوش بیت سبک زلف عرق
 پوشک کوزند در زلف سبک بوش کویا بوش کویا بوش

تکلیف 6b

قلاده و تکل بیت بازب نیزنگ آنگه خط کویا و عوق
 ای کویا او ده زلفی خطی است و در عوق کویا و لویجان
 قلاد بیت عوق کویا جان او از لنگ نقاب اولی
 جهاند و نور و نه با خطام شرف لب اولی و در کویا
 و در سیه بیت اکو بی زلفی کویا به در و عوق اولی
 فرود فرم بر شکر لب کویا و در عوق کویا و عوق
 بیت سبک علقه بر سبک کویا که کویا زلفی
 سو کویا عوق کویا کویا کویا کویا کویا
 آنگه کویا عوق کویا کویا کویا کویا کویا
 زلف کویا کویا کویا کویا کویا کویا
 کویا کویا کویا کویا کویا کویا کویا
 صوف بیت در بای کویا کویا کویا کویا
 کویا کویا کویا کویا کویا کویا کویا
 کویا کویا کویا کویا کویا کویا کویا
 قلاده کویا کویا کویا کویا کویا کویا

7a

لها هفت که آرد اهل سخن آرای موشو تک آینه به
 و سهیل نشین به شکر در درخشش نعلی هرندان بیت
 اول آئی انگب که مهر او سخی بر بدر که در مهر خاور تک
 از تیره به آینه سخا و خند از مهر نه مانند و قشله در پوشینه
 خود در خند و نور طریق مشتقی بیت اول چه نور
 خطی او چه رنگ که در از نه اندر اول و این داول بیان
 و فی و طریقی آیت عالی آئی شری علی من مهر کل هر خبر
 کسش آسمان و فی قافای سرای جلاله بلند با برادر پیمان
 بیت معروفی ده چه چون آن طاقیم که کوکل و دلا شندی
 زان تکاک کند به بیخ بیت غنک اوزرها جک
 او بروی انگردن جلاله محسب باغ او خنده خرابی حال
 اول شمع و شکران بیت کوی حسن او را فرمیدان
 چشک به بولون صوطان زان تکر کاکل که چون بیز
 با سحر صبر در صفت ابرو و در تیره عین و نقل بیت
 چشک او خنده ها اول بروی و قلم خیز بکر کم و در عین

اوزره
 7b

اوزره حاجت حسن زید آمده بی شکر بر لاله گل مکن بی
 اولی قالی خاشخسرو آه ای بیت کورن زین سپاه اندر
 خاشخسرو و ای بیخین طوطی ایخ ایچدی و خراب
 بیوسته بیت سودم دل و فی با کس و در کوز الا فرخ
 بیوسته در کان طاقی و قدسی فرج بیت و سهیل چونم
 زنگی ابدک و خاشخسرو فرخ در کسرم لاله طوطی آه ایچدی
 چو کمان به صحرایان و تون و معنوه جلیق بیت جلیق ابرو
 دل و ترک نظر فلز ایام خشن و ابرو ای آید خدقزایا
 کز تر که تر نهاده داغ بیت خاشخسرو جلیق بیت کمال
 النعم داغ با مشهور و زلالان با زبانی با زده که جلیق
 اول جلیق بیت کرم کوی سهیل هم ابرو کم در جلیق
 دو غزلیه سوز طوطی و کوه سوز در سیم کانی بیت خاشخسرو
 خیالی کوزده فرزند در دام کوی با کوه سوز بندگی او جلیق
 کوه سوز آه آه خاشخسرو ای ابرو کوه سوز جلیق
 ایلمم که خاشخسرو اوزره کوز که کوی ابدی کاه کوی اوزره

8a

بیت: امروز که نذرانی دوست کافی خراب است
 سینه پستی در آن محقر خراب حاجت به حاجت معانی
 امید بر می آید به حاجت امروز در آن یک فوج به بر سر
 امروز و شوال طایفه نذرانی بویک تو را غنای سخن کس در
 صبحی خوانند حاجت بکس اگر مسلک اولاد است بیت اولی
 البته در آن روز که است مژگن دست حاجت نه اولاد است
 معاصر به شود مینامند مفسر بیت شوال مژگن خرابی
 شمع همان که بیخه در داغی نذرانی کس کس او قیام شبان
 با نظر به آنهار بیت بیچاره آن آرزو اشک است بی بی
 سخن عالمی در سخن او که روز و الفها قائم معصیت
 معنی خاتمه تر کس کس که مینوا را کس بیخ میزند
 باب بیخ در صفت بیختم خرابی در کس کس بیخ
 این که در دست در اولاد و بر می نهادن کس کس در اول
 چشم سینه کس که نذرانی در کس کس کس کس کس کس
 این که در دست در اولاد و بر می نهادن کس کس در اول

8b

آمال کس که در کس چشم شمع در کس کس کس کس کس کس
 مستانه کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 مست او را به خود خرابی کس کس کس کس کس کس کس
 جام کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 اولی چشم کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 بر سر کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 او کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 دستم ناظر کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 خراب او کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 دیگر که کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 او را کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 دست کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس
 چشم خراب کس کس کس کس کس کس کس کس کس کس

9a

بیت نه سیدان کس که هکله هله در کی دو کس با تله به جا هکس چون
 کو خوش دکلا در کس نه ملا ده خاوه خورین بیت غیر دکلا سینه
 اولسه تر قبه خوره به راه او به کینه آئی دکله تر کلا کس در ده در تو
 سینه هور بیت غزه کر بلوک او سنده هنده خله لاله شکر
 او ز به هکله ادر کس با سینه هور در در به هکله در هکله بیت
 الق به الف کس سینه بیت هکله من ابر هور سینه اندر زانه
 قشهری تا کیدا لکون او سنده قوشن یک سده ستم نه کس عشق
 افزوده ده قشدر زین شیخ اندر قی بره بیت هکله قش
 با بی تا کتا کوشن کو نور ز کس کس بی بی بر دوش بیت او مالک
 کمال سترنی نه کس او سندن ابر به سوسه سهر سهر بیت او کتله
 بیت برنا کتله ز کتله او سنده هکله کوره در کس خام
 تر کس جا در سندان ایکه مستور سینه بیت نور ابر ده طاق
 عزیز الکی هکله سوزد انیف با در الاله سینه بیت هکله سینه بیت
 کو ز کس کس جی کس در کتله ای در سنده که او تر برده سوزن
 یا کس تر او را سوزنه سینه بیت هکله ستم در هکله در کی کتله

علم 11b

مطلع نظر بیت زان کس هکله دیا خوب به به یله زانه
 مطلع عا رضی به در قسا ده کس به جمال به بیت ای هکله
 باغ و هکله کس در در رف اکل سینه جان اول باغ سینه
 سینه به اکل سینه سینه به یعنی کل نه کس کل کس بیت
 با ده سترست ایله جانم لب لب رنگوره به به هکله لاله زان
 این کل رنگوره سینه به ارغوان به در ارض بیت
 بیله ابر آدم او لاله زان بیت دید که کس هکله ابر کله
 سینه بی دانه کتله کتله کتله آه سینه را و لاله آره
 لاله سندان تر کتله و قوشنه قوشنه بیت هکله هکس
 دونه جان دینه کله کی به کچول رو هکله رضوان کس کس لاله زان
 آتش بیت سینه کس کس کتله ای در قوشنه قوشنه عا هکله
 قیتسل او سنده اول کاکا با تو بر او اول کتله آه سینه
 سینه به سینه سینه به سینه کتله کتله کتله کتله
 بیت سینه سینه کس کس کتله کتله کتله کتله اول کس
 هکله کتله کتله کتله کتله کتله کتله کتله کتله

12a

دل و جان جزئی کرم الکرمه شیخ کوشش رنگبند الهکس
 لکڑی زان بخش تاب بست شمع کشد اگر چه زویران
 پروانه بیبری باقی تاب رخسار که زانور سوزد تکیه
 بر تو خورشید آینه عیانی ادر بخون بست رخسار
 حلقه حلقه زلفی همدوم کوبه انگه کوزن رخسار کلام
 بنم کافر بیت شویله زین ادیش رنگه عالی رخسار آدم
 کویا خنل ازینده فرس کافر دره درین آجای و چه شنید
 اولی که قدیم جان هفتاد و یک دیندار بی رنگین لام
 اولی که بیت باغ حسیله در اول ناخفیم زینک
 بر اندر کسر از زین اغان او شنید هیچ حسیله قلم کیم
 بیت زلف او شنید و ز کز یکس اول صدف غنچه بی
 کافر در کیم کجکلی که کینه بر روز تو زود و در کینت
 بیت کالی کشیکی داغ رخسار کیم روز جزین نام اول
 خاطر بر بیان او مسون قدح عیار صدای صحنی
 کجیقه صغیر صغیر جان سینه در لایه جوق سوز اول رخ

دلیل

دلیل بر فغان او شنید کل شکر دیم با لالی صغیر آجای او شنید
 دل کشه تا انگیزه فرح کوشن عذاره در کوبه کرده
 بیت اول عذاره در با او شنید و شکر کله کله حلقه
 حلقه بازه سبیل زنی ابر در او شنید هیچ حیا تمام
 قدح کجایی بر کسری بیت مشکلم فطر زنی قدرت
 قدح زنگی او شنید و سار کس حال این بخش کس کس زنی
 او شنید و در حق او حق الی در حق رنگین در حق رنگ
 کیم بنام سینه شیوه دلگانه فکدر با هم جانم آن کس خوب
 کبر زین دو صم و صمیر کوشی ان اول خنل دانته نامند کم
 لبای کونولده در شکر در لبای ایلیم یعنی اولی برده
 کلاب اول کوشی ایوان سینه بو سوزگی کوشی ایوان
 اولی سوز فاره قرزی اولی کویا دانته نامند شکر
 بیت کاه افزای او بر کجایی اولی کجایی کجایی
 کونولده در صغیر سینه کلاب کلاب سینه کس ایلیم
 زانگی کلاب کلاب او شنید رنگ کس بی کجایی کس آجای در اولیت

باسب اسم در صفت خط خطا که چه بر در آحاد
 انما مصدر ترکی اوله که بسب در یک زنده ظاهر اوله و
 قیاسی اوله که رخ نگارده بر طوط زلف زین اوله
 انساب خط رقیان که سینه و پیر و زره و زره و چه شب
 پیش از او قدر متنازه نگارده طوطی حقیقت لک
 اگسخته فلک خط اوله که چون بیا و کم آب حیوانه
 طوطی جام اسکنده صورت نبات بیت خط رقیانک
 کنایه از مرصه که بی نبات مرده اصله سنب زنگ که بر کوبیده
 استیل بی حلقه خط کاکه کشش کاکب باغ و بسته
 دسته سنب که کز تزیین بلخش و باره دال بستن کز

اول نو بنیز کز جیبی التله و دستک مثل دالم
 دو غنچه که درینا و خنده و دو لام زیر لامه و دو کک
 اوله قی که خطاه وافی و اور بیت جویان یا پیش دو ستم
 نقش کک لام او ستمه بس بنوزون خط کلار صار
 کلار نام و ستمه غبار و غبار کک ایزه پیر و زره و چه شب

۱۰۶ کار

13b

خنده که دیده آبره که سبت دایره طوشن ریخت
 دو زنده خطک حال کس بر بر پیر و زره و ده که سوزنی
 اینشن نگار که سر کتا به بیت جان و دلدان بنور رشوق
 فلک مهر کتا به کاش خط به بنی و دینان نیز آسمان
 پیش از او لب سرور اوله خطی که سبت هم نیم دور خط سکان اوله
 اوله بر خطک که سرور نیز زده نگار که آسمان کلام
 یاکی سوره سوسیا به بیت خطه مالدی سایه سبت بر سبند
 اوله سول کل خط دخی نوزاد رشوق قدیم تمام العباب که

که زلف الطراف اوله زنگ خوش بولی انیم روی نگاره زده
 دار اوله خطی که نوزاد فلابیه کاکه دخی الطراف اوله خطی جا زده
 ستمه عینر عودده آبره خشمه در طغان سبتال دوده
 دغان آتش خطاه زره زره انده کچول و ستمه و ستمه
 و چه ستمه رو ستمه با سب دهم و حشمت حال سبتان
 نقله ستمه ستمه اوله سبتان که کوبید که دالم ستمه و رو
 بیت عذاکس اوله ستمه ستمه ستمه دال بنیله کوبید

14a

آفریده نیلوی سستند و قراالوده کینه طلاله خوار ازین چنان
 کسک تخفیف بیت کون بود که در بر خطه کورین نشین بود
 تار دره کنگه سدر با تشف کون کیده که سس بیت کنگ
 دو سوزن فونان رقیب اگر در دم کسکه و در شاربیت
 اوقیند هیچ لودن نظامی و رنگی و پند و هند و چینه
 مردم دیده در زان کنگار بیت نیل بود که دهانی کسکم
 اول حال کنگار در زان اولور کنگل اوزر و طرز اره
 غفلت و آغ بیت کنگش کنگله جانا چشم خوندانم خرم
 لاله در کور با ایلان کنگس خالک داندرد حبش و طلاله کنگش
 منیم بیزین عین کنگی عین باره کنگه کنگلین خاری بود
 خالک ساه خالک کنگ سیه دامه کنگ دانم بیت لیلی
 باقوت و خالی کنگ دانم بیزین کنگه آرتوب زانم قتان
 بار دست بیت کنگه خالی کنگی تار و تی صورت الزینیه
 موی کور با سب بانه اوزر و جفت کنگ اس یک
 ایک طلقه زنده در کنگه کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی

این شعر در کنگه کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی

بجزین کس ده ایسه اندام اولمشه لعلی ان کون کنگی کون کنگی
 جان نغدا او پنجه خوار کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 طوقی در شیز کلام اولمشه کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 روح مصور و حلقه بیت سیر باره کون کنگی کون کنگی
 لطفا او کس روح مصور تلاله عباد کنگه و فاده خاقتا شهید
 تار و دان و حوشه کنگی اولمشه سیدر جان کنگی کون کنگی
 بشدر بیت کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 صبر و بی صانع ابدر شکر و ناره تلاله سیر سیر کون کنگی
 کور در هم چشم سیر کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 چگون اولمشه کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 تار قور سوزن بیت لیل در کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 هزار در سیر و کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 حلقه کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 عتاس اولمشه سیر سیر کون کنگی کون کنگی کون کنگی
 هورن کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی کون کنگی

تو هم به چشمه جان مرا از هزاران گل بویب شکر که باز
 نهاده ای تو بر راه طبله و گلچین صیقل اندان ضم و زو قیام
 بیجان و بیخانم بیت اسون زنی لب که در لبوب اول طوط
 آیدان بند که ز لوم بخانه در پند و قیام باوه آه سازه
 صهباشن آید و در پیش اول که رنگله خانه شکر لبی بادیش
 انو که یوره شکرستان و شکرستان و در شکرستان آید و آید
 شکر با و شکر زره و شکر کوی جان تو شکر آید شکر شکر آید
 بیت غیبی که قیامان جانان که بکس در حضوره خانان ابهک بجم
 انکه که خانه بکس در برابر دوازده در صفت دندان
 دندان یاری اشک خانه شکر کوی که شکرستان و انو جان اولوق
 بهندان بیت شویب چو در حق و اکله در همی کجا که علم ایلوم
 خانه دندان کوی تو هم با بندر و بافتان در در حوض شایه اولان
 دهان کوی دندان جانان کوی قطره شکر شکر شکر شکر در بیت
 گلشن شکر گلخانه شکر در لب که دانده اندام شکر اول
 گلشن شکر شکر زاله بیت کلا ز کس ناپلین و شکر کلا در ده

اینها را که در این کتاب
 در این کتاب
 در این کتاب

۱۵

بر خیزد لب شکر ای دوست زالم در غزایه لب شکر بیت
 آسند حسن در این خوش خوشی از آن ای دندان بلدریزانی مملو
 کون صلابی بویب آه که دور بیت در دستم آنکه اولو
 دندان کوی که در سر بر سر شکر آب صفت لب کوی لب شکر
 کوسه بر بگلدن در زول بخوان بیت غنچه در هم افره کی کوی
 دو که کوی که در مانی شکر آب سبز در هم در صفت در
 غنچه لب شکر و آیره و شکر شکر جوان غنچه شکر در گلدر
 دمانک در ده دکلو بویب غنچه قوریب شکر لب شکر آید
 صد قدم صبر قدم بیت جوهر در شکر کوی که ز کوی در
 بر در در در در در در در در در در در در در در در در
 بیت سر سود و شکر شکر شکر شکر شکر شکر شکر شکر شکر
 دره بیت زره اولان آنکه بویب کوی شکر و شکر لب شکر
 بر روی لب شکر شکر شکر شکر شکر شکر شکر شکر شکر
 ای که در شکر شکر شکر شکر شکر شکر شکر شکر شکر
 طوطی جان سلطنت قائم بیت در کس بویب کوی که شکر شکر شکر

اینها را که در این کتاب
 در این کتاب
 در این کتاب

بشکر از دهکشت ای که بگویم قاسم چرا در این درخت نشسته
 سبب آنکه بیخ نیست ای نه گمشد و نه بیخ شکم
 شهواته بیخ با منی ظاهر است میوه آن که در اندام خفیه
 چاه نیست طهارت دل قیوم و در شهواته قهار و طهارت جسمی قاره
 عجب که طهارت ظاهر زلفانی نیست اصلا او این اندکی شوال
 کینه که زلف آنکس تو نیست زلف آنکه در طهارت باقی در قیوم
 نیست زلف آنکه در دل که دردی چاه با بیخ طهارت با دراز
 آب معنی که در کتی است آب است او که سینه زده نیست آب
 میوه ای که در او که در کتی است در بیخ زلف آنکه در کتی است
 آب است با بیخ در صفت کردانی صراحتی است
 بیخ جسمی با بیخ در کتی است در کتی است بیخ در کتی است
 مسته او جسم طهارت در کتی است در کتی است در کتی است
 کتی است بیخ در کتی است در کتی است در کتی است
 او جسم بیخ در کتی است در کتی است در کتی است
 نیست که بیخ در کتی است در کتی است در کتی است

بلاخر

16b

بلای در درخت کافور و در کتی است در کتی است
 عاقل است در کتی است در کتی است در کتی است
 آجل است کتی در کتی است در کتی است
 کتی است کتی در کتی است در کتی است
 او کتی است کتی در کتی است در کتی است
 کتی است کتی در کتی است در کتی است
 و نا کتی است کتی در کتی است در کتی است
 چاه کتی است کتی در کتی است در کتی است
 بر کتی است کتی در کتی است در کتی است
 ماهی کتی است کتی در کتی است در کتی است
 چاک کتی است کتی در کتی است در کتی است
 کتی کتی است کتی در کتی است در کتی است
 در کتی است کتی در کتی است در کتی است
 او کتی است کتی در کتی است در کتی است
 بر کتی است کتی در کتی است در کتی است

17a

در کتی است کتی در کتی است در کتی است
 در کتی است کتی در کتی است در کتی است

نصف در اندر نیم در نهان و نهان نماند سستی صفی و جود
طوری مکتور و مستنهاد لقب سینه دارانضراوانی قلم جانان
اینها مکتوبیا بر اندر که دور عالم برینان شایخ و اول
کلان و شریف و چهارده او ستم بلند اول قدر و ارادت
ایرا او فی مکتوبی سینه بونی قود و شکر لب لب فی مکتوب
اقتضی خدیای جهان کسیر از نود و خالی باب سینه
در صفت یاس قباله مکتوبی سینه دارانضراوانی
سینک که از نرم کرمانی او را کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
ایرود و حال با یک سینه کنده کنی با یک سینه
چوب هر که نشینان اولی که می خدیم سینه و کرم را بدیم
قلم نوبت اولی در کلمه کلمه ای بر روی او را کرم و کرم و کرم
یون ترا و آرزو آرزو آرزو آرزو آرزو آرزو آرزو آرزو
دو مکتوبی با سینه جویاب و در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
سینه مکتوبی کرم از جانان و در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
باب سینه و کرم در صفت ساقی اولی که کرم و کرم

دلداران که کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
کلمه در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
سینه مکتوبی کرم از جانان و در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
علاوه بر مکتوبی و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
سینه مکتوبی کرم از جانان و در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
ایرود و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
سینه مکتوبی کرم از جانان و در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
آهوب و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
قلم نوبت اولی در کلمه کلمه ای بر روی او را کرم و کرم و کرم
اولی که کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
وصف لبیده و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
تکلم کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
قامت سینه مکتوبی کرم از جانان و در کرم و کرم و کرم و کرم
امام کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
سینه مکتوبی کرم از جانان و در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
المن

274

سینه مکتوبی کرم از جانان و در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
کلمه در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
سینه مکتوبی کرم از جانان و در کرم و کرم و کرم و کرم و کرم
علاوه بر مکتوبی و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم و کرم

کم ساقا ایچ قیسمد بر بک سید و بر کسرخ بین فرله یارین
 کولمه ساقا سرتی خشنده مارا چنجه و ورمه صحت مکتوب
 اولان ساقا سید دروغا لطف کوی که در اوله آلمه اولان
 کی طبع یک عارف اولوب بازا رخصت نظر قیلمه
 حراف اولم چو کیم ساقا شیخ کافوره و کشفه و کوره
 تشبیه شکر دره سینه کشتن ساقک که اولمش شیخ کافور
 ویر ایا قانم روز چشمه که نوز قضا ستر سنون بلور ۵۵
 کیم خشنده در سب ایچ بلور ستور اولور که کشتن قیصه نوره
 کورن ایچ کورک اوستندله خا راکتفت بو طرز شیخه و اولس
 نظر سلوی ایوان یاران اولی و انب کلا لازم و وویب
 اولان اولور که سنکور اولان القان کس جانا شیخ عطا لرن
 اطلاق ایدر کیم لیک کور که اولان ایچکس بر سینه مناسبت
 اولان که نظر سیکلی ده کس کورنی ساده برنگل اولور
 مثلا هر شینه که دهانی باری دروغ جان چوره کس شینه
 ایدر کور لاند کولس که باونی لطفه یا کورم و کورده لرن

۴۶

18b

ویر اولور که کور قیاری کورم کورده اولور اولی دل ناسننه
 کلان اطلاق ایچکس که کس ننه کس شینه سید و و خشنده
 سینه بر خک طوری در قانم حلال اولوسون ایچ اول
 کلان ابر و بر اولان ایچ سنی کس سینه و تور برده کور نظریه
 کورای لطفه کورم کور اول کور قیاس خا آب حیوان تشبیه
 ایچکس که خشمک شینه سید و و خشنده سینه
 لعلکس اوستندله لعلک اولور اولی چوق قیاسی کورم کور
 حیوان نظریه لعلکس جام لعلکد کورم کور قیاسی کورم کور
 برایشانی خا تشبیه ایچ کور سینه اچق کور کلک
 سینه دفع ایچکس کور سندان ایچکس کورم کور سینه
 و غیر سس دنی بو نوره قیاس ایچکس کورم کور
 لعلکس بو شایه کور کس کور سینه دین اولور اولی کورم کور
 و کور سینه کور سس کورم کور سینه کورم کور اولی
 سینه کور لعلکس کور سینه کور سینه کور سینه کور سینه
 سینه کور سینه کور سینه کور سینه کور سینه کور سینه
 سینه کور سینه کور سینه کور سینه کور سینه کور سینه

۶

19a